

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ

ΗΜΕΡΕΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- FRANZ KAFKA Στο υπέρων
(μεταφρ. Δημ. Στ. Δήμου)
- Γ. ΔΕΛΙΟΥ Το σκάνδαλο (διήγημα)
- JEAN GRENIER Έποχή όρθοδοξιών (μελέτη)
- ΣΤ. ΚΟΣΜΑ Περιπλάνηση
- Γ. ΒΑΛΕΤΑ Ένα συντρίμι δημοτικού τραγουδιού
- ΑΛΚ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ Η έκθεση τής κ. Καίτης
Σιώπη - Παλαιολόγου

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ: ΑΛΚ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ: Κ. Κοφινιώτη «Εξόριστοι», π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ: Χ. Θεοδωρίδη «Η θέση τής φιλοσοφίας στην εποχή μας», Γ. ΔΕΛΙΟΥ: Ρούλας Παπαδημητρίου «Το Άγγλικό θέατρο», Γ. ΘΕΜΕΛΗ: Γιάννη Χατζίνη «Στοχασμοί και Σημειώματα».

Σχόλια—Νέα Βιβλία—Περιοδικά

ΕΤΟΣ Δ' - ΑΡ. 5

ΙΔΡΥΤΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ
Π. ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ, Β. ΤΑΤΑΚΗΣ, ΣΤ. ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ
Γ. ΔΕΛΙΟΣ, Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ, ΑΛΚ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐπιμελητὴς τῆς ὕλης: Γ. ΔΕΛΙΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: Ἀετορράχης 31—Θεσσαλονίκη

Ἀντιπρόσωπος τοῦ Περιοδικοῦ στὴν Ἀθήνα γιὰ τὴν ἐγγραφή
συνδρομητῶν καὶ κυκλοφορία: ὁ κ. Μ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
(•Γραφεῖον Πνευματικῶν Ὑπηρεσιῶν». Μαυρομιάλη 2)

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ Ἔτησίᾳ Δρ. 60

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ » Δολ. 1½

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ:

Ὅλοσέλιδη Δρχ. 200

Μισὴ σελίδα » 120

Τέταρτο σελίδος » 70

Ἡ συνεργασία καὶ τὰ ἐμβάσματα θὰ στέλνονται ἀποκλειστικὰ
στὴ διεύθυνση: Γ. Δέλιον, Ἀετορράχης 31

(Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται)

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

Ἔτος Δ' Τεῦχος 5

Ἰούλιος 1936

FRANZ KAFKA

ΣΤΟ ΥΠΕΡΩΟΝ

ΟΤΑΝ ΜΙΑ ΟΠΟΙΑΔΗΠΟΤΕ ΕΤΟΙΜΟΡΡΟΠΗ, φυματι-
κὴ ἱππεύτρια στὸ τσίρκο, πάνω σ' ἓνα ἄλογο, ποὺ κλονίζεται
μπροστὰ σ' ἓνα ἀκούραστο κοινόν, ἐξαναγκάζεται μῆνες ὀλό-
κληρους χωρὶς διακοπὴ ἀπὸ τὸν διευθυντὴ, ποὺ κραδαίνει ἀνή-
λεος τὸ μαστίγιο, νὰ τρέχει γύρω τριγύρω σὲ κύκλο, σφυρί-
ζοντας πάνω στ' ἄλογο, μοιράζοντας φιλιὰ, λυγίζοντας τὴ μέ-
ση, κι ὅταν αὐτὸ τὸ παιχνίδι ἐξακολουθήσει καὶ στὸ μέλλον,
ποὺ ὀλοένα κι ἀνοίγεται τεφρό, ὑπὸ τοὺς ἀκατάπαυστους βόμ-
βους τῆς ὀρχήστρας καὶ τῶν ἀνεμιστήρων, συνοδευόμενο ἀπὸ
τὰ ξέψυχα κ' ἐκ νέου δυναμωμένα ἐπιδοκιμαστικὰ κροτήματα
τῶν χειρῶν, ποὺ κυρίως εἶναι ἀτμόσφυρες—ἴσως ἔσπευδε τό-
τε ἓνας νεαρὸς ἐπισκέπτης τοῦ ὑπερώου νὰ κατέβει, ἀνάμεσα
ἀπ' ὄλες τίς σειρές, τὴ μακρὰ σκάλα, ὠρμοῦσε μέσα στὸν
σιτῖβο, κ' ἐφώναζε ἀνάμεσα ἀπ τὰ σαλπίσματα τῆς πάντοτε
συντονισμένης ὀρχήστρας: Σταματεῖστε!

Ὅσο ἐπειδὴ δὲν συμβαίνει ἔτσι· μιὰ ὠραία κυρία στ'
ἄσπρα καὶ κόκκινα εἰσελαύνει ἀνάμεσα ἀπ τὰ παραπετάσμα-
τα, ποὺ ἀνοίγουν μπροστὰ τῆς οἱ περήφανοι λιβρεοφόροι· ὁ
διευθυντὴς, ζητώντας τὴ ματιὰ τῆς γεμάτος ἀφοσίωσι, ἀνα-
σαίνει μπροστὰ τῆς σὲ στάσι ζώου· μὲ φροντίδα τὴν ἀνεβάζει
πάνω στὸ ψαρὸ ἄλογο, σὰν νᾶτανε ἢ ἀπ ὄλα πιὸ ἀγαπημένη
τοῦ ἐγγονῆ, ποὺ ξεκινάει γιὰ ἐπικίνδυνο δρόμο· δὲν ἀποφασί-
ζει, νὰ δώσει μὲ τὸ μαστίγιο τὸ σημεῖο· τέλος τὸ δίνει μὲ κρό-
το, ὑπερνικῶντας τὸν ἑαυτὸ του· τρέχει μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτὸ
πλάι στ' ἄλογο· παρακολουθεῖ μὲ ὀξύ βλέμμα τὰ πηδημάτα
τῆς ἱππεύτριας· μόλις μπορεῖ νὰ καταλάβει τὴν ἐπιδειξιωσύνη
τῆς· προσπαθεῖ νὰ προειδοποιεῖ μὲ ἐγγλέζικα ἐπιφωνήματα·
ἀγριεμένος προτρέπει τοὺς ἵπποκόμους, ποὺ κρατοῦν τὰ στε-

φάνια, νά προσέχουν τρομερά· πρὶν ἀπὸ τὸ μεγάλο σάλτο μορτάλε ἐξεορκίζει μὲ τὰ χέρια ψηλά τὴν ὀρχήστρα νά σωπάσει· τέλος παίρνει τὴ μικρούλα ἀπὸ τὸ τρεμάμενο ἄλογο, τὴν φιλεῖ στὰ δυὸ μάγουλα, καὶ δὲν θεωρεῖ ἀρκετὴ καμμιάν ἔνδειξι λατρείας ἐκ μέρους τοῦ κοινοῦ, ἐνῶ αὐτὴ ἡ ἴδια, στηριγμένη ἀπάνω του, ψηλά στὶς μύτες τῶν ποδιῶν, μέσα σὲ σύννεφα σκόνης, μὲ ἀνοιχτὴ τὴν ἀγκάλη, μὲ τὸ κεφαλάκι γυρμένο πίσω, θέλει νὰ μοιραστεῖ τὴν εὐτυχία της μὲ ὀλόκληρο τὸ τσίρκο— ἐπειδὴ ἔτσι συμβαίνει, γέρνει ὁ ἐπισκέπτης τοῦ ὑπερώου τὸ πρόσωπο πάνω στὸ γεῖσο τοῦ ἐξώστου, καί, ὑπὸ τὸ ἐμβατήριό της ἐξόδου, πέφτοντας τρόπον τινὰ σ' ἕνα ὄνειρο βαρῦ, κλαίει, χωρὶς νὰ τὸ ξέρει.

ΕΝΑ ΠΑΛΑΙΟ ΦΥΛΛΟ

ΦΑΙΝΕΤΑΙ, ΠΩΣ ΕΙΧΑΝ παραμεληθεῖ πολλά ὄσον ἀφορᾶ τὴν ἀμυνα τῆς πατρίδος μας. Ἐμεῖς δὲν ἐσκοτιστήκαμε ὡς τώρα γι' αὐτήν, καὶ καταγινόμασταν μὲ τὶς ἐργασίες μας· ὥστόσο τὰ γεγονότα τοῦ τελευταίου καιροῦ μᾶς βάζουν σὲ φροντίδες.

Ἐχω ἕνα παπουτσῆδικο στὴν πλατεία μπρὸς ἀπὸ τὸ αὐτοκρατορικὸ παλάτι. Μόλις ἀνοίξω τὶς χαραυγὲς τὸ μαγαζί μου, βλέπω κιόλας τὰ στόμια ὄλων τῶν δρόμων, ποὺ καταλήγουν ἐδῶ, κατειλημμένα ἀπὸ ὀπλοφόρους. Ὅμως δὲν εἶναι δικοὶ μας στρατιῶτες, παρὰ νομάδες ὡς φαίνεται, ἀπὸ τὸν βορρᾶ. Ἐχουν εἰσχωρήσει κατὰ ἕναν τρόπο, ποὺ μοῦ εἶναι ἀκατανόητος, ἕως τὴν πρωτεύουσα, ἡ ὁποία μολσταῦτα ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὰ σύνορα. Πάντως εἶναι ἐδῶ· φαίνεται, πῶς κάθε πρωτὶ πληθαίνουν.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία τους πλαγιάζουν κάτω ἀπὸ τὸν ἐλεύθερο οὐρανὸ, γιὰ τὴν συχαίνονται τὶς κατοικίες. Καταγίνονται ν' ἀκονίζονται τὰ ξίφη, καὶ νὰ κάνουν αἰχμηρὰ τὰ βέλη, καὶ ν' ἀσκοῦνται στ' ἄλογα. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἥσυχη πλατεία, ποὺ τὴν ἐβαστοῦσαν πάντα μετὰ φόβου καθαρῆ, φτιάσανε ἕναν σωστὸ σταῦλο. Πασκίζουμε βέβαια κάποτε, βγαίνοντας τρεχᾶτοι ἀπὸ τὰ μαγαζιά μας, ν' ἀπομακρύνουμε τὶς μεγαλύτερες τουλάχιστον ἀκαθαρσίες, ὥστόσο αὐτὸ γίνεται ὄλα

καὶ σπανιώτερα, γιὰ τὸν κόπο εἶναι ἄδικος, κ' ἐξ ἄλλου μᾶς βάζει σὲ κίνδυνο, νὰ βρεθοῦμε κάτω ἀπὸ τ' ἄγρια ἄλογα, ἢ νὰ πληγωθοῦμε ἀπὸ τὰ μαστίγια.

Νὰ μιλήσει δὲν μπορεῖ κανεὶς μὲ τοὺς νομάδες. Τὴ γλώσσα μας δὲν τὴν γνωρίζουν, μάλιστα κι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι μόλις ἔχουν μιὰν ἰδιαίτερη. Ἀναμεταξύ τους συνεννοοῦνται σὰν τοὺς κοράκους. Ὅλο καὶ ἀκούει κανεὶς ξανά αὐτὴ τὴν κραυγὴ τῶν κοράκων. Ὁ τρόπος τῆς ζωῆς μας, τὸ νοικοκυριὸ μας, τοὺς εἶναι ἀκατανόητα ὅσο καὶ ἀδιάφορα. Γιὰ τοῦτο καὶ δειχνονται πάντα ἀρνητικοὶ σὲ κάθε συνθηματικὴ γλώσσα. Δὲν πᾶς νὰ στραβώνεις τὶς σιαγόνες σου καὶ νὰ ἐξαρθρώνεις τὰ χέρια σου, πάλι δὲν σὲ κατάλαβαν κι οὔτε θὰ σὲ καταλάβουν ποτέ. Συχνὰ κάνουν μορφασμούς· τότε ἀναποδογυρίζει τὸ ἄσπρο τῶν ματιῶν τους κι ἀπὸ τὸ στόμα τους βγαίνουν ἀφροί, ὅμως μ' αὐτὸ οὔτε θέλουν νὰ ποῦν κάτι, οὔτε καὶ νὰ φοβίσουν· τὸ κάνουν γιὰ τὴν εἶναι τὸ φυσικὸ τους. Ὅ,τι χρειάζονται, τὸ παίρνουν. Δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς, πῶς μεταχειρίζονται βία. Πρὶν ἀκόμα ἀπλώσουν τὸ χέρι, παραμερίζουμε καὶ τοὺς τὰ παρατοῦμε ὄλα.

Κι ἀπὸ τὶς προμήθειες μου ἐπίσης ἔχουν πάρει κάτι. Ὅσο δὲν μπορῶ νὰ παραπονεθῶ, ὅταν κυττάξω λόγου χάρι, τὴν τραβᾶει ὁ χασάπης ἀντίκρυ. Μόλις φέρει τὸ ἐμπόρευμά του, γίνονται κιόλας ὄλα ἀνάρπαστα καὶ καταβροχθίζονται ἀπὸ τοὺς νομάδες. Ἀκόμα καὶ τ' ἄλογά τους τρῶνε κρέας· συχνὰ κάθεται ἕνας καβαλλάρης πλάι στ' ἄλογό του καὶ τρέφονται καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὸ ἴδιο κομμάτι κρέας, ὁ καθεὶς σὲ μιὰν ἄκρη. Ὁ χασάπης εἶναι φοβισμένος καὶ δὲν τολμάει νὰ σταματήσει τὶς προμήθειες τοῦ κρέατος. Ὅμως ἐμεῖς τὸ καταλαβαίνουμε αὐτό, συνεισφέρουμε χρήματα καὶ τὸν ὑποστηρίζουμε. Ἄν οἱ νομάδες δὲν βρίσκανέ κρέας, ποῖός ξέρει, τὶ θὰ τοὺς ἐρχόταν νὰ κάνουν στὸ νοῦ· ποῖός ξέρει ἀλήθεια καὶ τὶ θὰ τοὺς ἐρθεῖ στὸ νοῦ, κι ὅταν ἀκόμα βρίσκουνε κάθε μέρα κρέας.

Τελευταίως ἐσκέφτηκε ὁ χασάπης, θὰ μπορούσε τουλάχιστο ν' ἀποφύγει τὸν κόπο τοῦ σφαζίματος, κ' ἔφερε τὸ πρωτὶ ἕνα ζωντανὸ βῶδι. Δὲν πρέπει νὰ τὸ ἐπαναλάβει πιά αὐτό. Μιὰν ὥρα θὰ ἐκοιτόμουν κάτω στὸ πάτωμα πίσω στὸ βάθος τοῦ ἐργαστηριοῦ μου, κι ὄλα μου τὰ ροῦχα, τὰ σκεπάσματα καὶ τὰ προσκέφαλα τᾶχα σωριάσει ἀπάνω μου, μόνο καὶ μό-

νο για να μην ακούω το μούγκρισμα του βωδιού, που άπ' όλες τις μεριές ώρμουσαν άπάνω του οί νομάδες, για να ξεσκίσουν με τ' άδόντια τους κομμάτια άπ' τή ζεστή του σάρκα. Είχαν πιά όλα άπό ώρα ήσυχάσει, προτού τολμήσω να βγώ έξω· σαν τους πότες γύρω άπ' τ' άπομεινάδια του βωδιού.

Τότε άκριβώς ένόμισα, πώς είδα τόν ίδιο τόν Κάιζερ σ' ένα παράθυρο του άνακτόρου· ποτέ άλλοτε δέν έρχεται σ' αυτά τ' έξωτερικά δωμάτια, πάντοτε ζει μόνο στόν πιό έσωτερικόν κήπο· όμως αυτή τή φορά στεκόταν, έτσι ταυλάχιστο μου φάνηκε, σ' ένα παράθυρο και παρατηρούσε με σκυμμένο κεφάλι τήν κίνησι μπροστά στο άνάκτορό του.

«Τι θ' άπογίνει;» άναρωτιόμαστε όλοι. «Πόσον καιρό θά ύπομένουμε αυτό τ' άβάρος και τ' άμαρτύριο; Τ' άυτόκρατορικό άνάκτορο έχει σαηνέψει τούς νομάδες, όμως δέν ξέρει πώς να τούς ξαναδιώξει. 'Η πύλη μένει κλειστή· ή φρουρά, που πριν έμπαινόβγαινε πάντα έπίσημα, στέκεται πίσω άπό καγγελόφρακτα παράθυρα. Σε μ'άς τούς τεχνίτες και τούς έπαγγελματίες είναι έμπιστευμένη ή σωτηρία τής πατρίδος· όμως έμεις δέν είμαστε ίκανοί για ένα τέτοιο έργο· και ούτε και καυχηθήκαμε ποτέ, πώς είμαστε ίκανοί γι' αυτό. Είναι μιά παρεξήγησις· κι αυτή θά μ'άς καταστρέψει».

ΠΡΟ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ

ΠΡΟ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ στέκεται ένας θυρωρός. Σ' αυτόν τ' άθυρωρό έρχεται ένας άντρας άπ' τ' άχωριό και παρακαλεί να του έπιτραπει ή είσοδος στόν νόμο. «Όμως ό θυρωρός λέγει, ότι δέν μπορεί να του έπιτρέψει τώρα τήν είσοδο. 'Ο άντρας συλλογίζεται κ' έπειτα ρωτάει, αν θά μπορέσει να μπει άργότερα. «Μπορεί», λέγει ό θυρωρός, «τώρα όμως όχι». 'Επειδή ή πόρτα του νόμου μένει όπως πάντα άνοιχτή κι ό θυρωρός παραμερίζει στην άκρη, σκύβει ό άντρας, για να ίδει άνάμεσα άπ' τήν πόρτα στο έσωτερικό. Μόλις τ' άντιλαμβάνεται αυτό ό θυρωρός, γελάει λέγοντας: «'Αφού σε τραβάει τόσο, δοκίμασε λοιπόν να μπεις παρά τήν άπαγόρευσί μου. Όμως πρόσεξε: 'Εγώ είμαι δυνατός. Κ' είμαι μόνο ό κατώτατος θυ-

ρωρός. 'Από αίθουσα σε αίθουσα όμως στέκονται θυρωροί, ό ένας δυνατώτερος άπ' τ' άλλον. 'Ακόμα και τή θεά του τρίτου δέν μπορώ μηδ' έγώ να τήν ύποφέρω». Τέτοιες δυσκολίες δέν τις περίμενε ό άνθρωπος του χωριού· ό νόμος πρέπει δά να είναι στόν καθένα και πάντοτε προσιτός, συλλογίζεται, καθώς όμως κυττάζει τώρα καλύτερα τ' άθυρωρό με τή γούνα του, τή μεγάλη του μυτερή μύτη, τ' άμακρύ, άραιό, μαύρο ταταρικό γένη του, άποφασίζει, μολαταύτα να περιμένει καλύτερα, ως που να λάβει τήν άδεια τής είσόδου. 'Ο θυρωρός του δίνει ένα σκαμνί και τόν αφήνει να καθήσει στο πλάι τής πόρτας. 'Εκει κάθεται μέρες και χρόνια. Πολλές φορές δοκιμάζει, να του έπιτραπει ή είσοδος, και κουράζει τ' άθυρωρό με τ' άπαρακάλια του. 'Ο θυρωρός συχνά άρχίζει μαζί του μικροανακρίσεις, τόν ρωτάει για τήν πατρίδα του και για πολλά άλλα, όμως είναι έρωτήσεις άδιάφορες, όπως τις κάνουν οί μεγάλοι κύριοι, και στο τέλος του έπαναλαμβάνει πάντα ξανά, πώς άκόμα δέν μπορεί να του έπιτρέψει τήν είσοδο. 'Ο άντρας, που για τ' άταξίδι του είχε έφοδιαστεί με πολλά, μεταχειρίζεται τ' άπαν, όσο κι αν είναι πολύτιμο, για να δωροδοκήσει τ' άθυρωρό. Αυτός βέβαια τ' άπαίρνει όλα, όμως λέγει: «Τ' άπαίρνω, μόνο και μόνο για να μην νομίσεις, πώς έχεις παραλείψει κάτι». Στο διάστημα τών πολλών έτών άκατάπαυστα σχεδόν παρατηρεί ό άντρας τ' άθυρωρό. Ξεχνάει τούς άλλους θυρωρούς, κι αυτός ό πρώτος του φαίνεται, πώς είναι τ' άμόνο έμπόδιο για τήν είσοδό του στο νόμο. 'Αναθεματίζει τήν άτυχία, κατά τ' άπρώτα χρόνια άδιάκριτα και μεγαλόφωνα, άργότερα, όταν γεράσει, σιγομουρμουρίζοντας μόνο μέσα του. Ξαναμωραίνει, και, έπειδή κατά τή μακροχρόνια μελέτη του θυρωρού διέκρινε άκόμα και τούς ψύλλους στόν γιακά τής γούνας του, παρακαλεί και τούς ψύλλους, να τόν βοηθήσουν να μεταπίσει τ' άθυρωρό. Στο τέλος άδυνατίζει τών ματιών του τ' άφως, και δέν ξέρει, αν πραγματικά σκοτεινίασε γύρω του περισσότερο, ή αν τόν άπατούνε τ' άμάτια του. 'Όστοςό διακρίνει τώρα στο σκότος μιά λάμψη, που βγαίνει άσβουστη άπό τήν πόρτα του νόμου. Τώρα πιά δέν θά ζήσει άκόμα πολύ. Πριν πεθάνει, συνοψίζονται μέσα στο μυαλό του όλα όσα έπαθε καθ' όλον τόν καιρό σ' ένα έρώτημα, που δέν είχε κάνει ποτέ ως τώρα στ' άθυρωρό. Του γνεύει, γιατί δέν

μπορεῖ πιά ν' ἀνορθώσει τὸ σῶμα του, ποῦ κοκκαλιάζει. Ὁ θυρωρὸς πρέπει νὰ σκύψει χαμηλὰ ἀπάνω του, γιατί ἡ διαφορά τοῦ ὕψους ἔχει ἀλλάξει πολὺ πρὸς ζημία τοῦ ἄντρα. «Τὶ θέλεις λοιπὸν νὰ μάθεις ἀκόμα τώρα;» ρώτησε ὁ θυρωρὸς, «εἶσαι ἀχόρταγος». «Ὅλοι ἀλήθεια πασκίζουνε γιὰ τὸν νόμο, λέγει ὁ ἄντρας, «πῶς συμβαίνει, νὰ μὴ ζητήσῃ κανεὶς ἐκτός ἀπὸ μένα αὐτὰ τὰ χρόνια νὰ τοῦ ἐπιτραπεῖ ἡ εἴσοδος;» Ὁ θυρωρὸς καταλαβαίνει, πῶς ὁ ἄντρας εἶναι ἤδη στὰ τελευταῖα του, καί, γιὰ νὰ προφτάσῃ τὴν ἀκοή του, ποῦ σβύνει, τοῦ φωνάζει δυνατά: «Ἐδῶ δὲν μποροῦσε κανένας ἄλλος νάχει ἄδειαν εἰσόδου, γιατί αὐτὴ ἡ μπασιά ἦταν προωρισμένη μόνο γιὰ σένα. Τώρα πηγαίνω νὰ τὴν κλείσω».

ΤΣΑΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΑΡΑΒΕΣ

ΗΜΑΣΤΑΝ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΕΝΟΙ στὴν ὄασι. Οἱ σύντροφοι κοιμοῦνταν. Ἕνας Ἄραψ, ψηλὸς καὶ λευκός, πέρασε μπροστά μου· εἶχε φροντίσει γιὰ τὶς καμήλες καὶ πήγαινε νὰ κοιμηθεῖ.

Ρίχτηκα στὸ χορτάρι ἀνάσκελα· ἤθελα νὰ κοιμηθῶ· δὲν μποροῦσα· τὸ θρηνώδες οὐρλιασμα ἑνὸς τσακαλιοῦ στὸ μάκρος ἀνακάθησα πάλι. Κι αὐτὸ ποῦ βρισκόταν τόσο μακριά, ξαφνικὰ ἦρθε κοντά. Γύρω μου μυρμηκιά ἀπὸ τσακάλια· μάτια ποῦ χρυσίζουν θαμπά, ποῦ σβύνουν· κορμιὰ λιγερά, ποῦ σὰν νὰ κινοῦνται νομοταγῆ καὶ σβέλτα κάτω ἀπὸ μιὰ μάστιγα.

Ἕνα ἦρθε ἀπὸ πίσω, στριμώχτηκε κάτω ἀπὸ τὸ μπράτσο μου, κόλλησε ἀπάνω μου, σὰν νὰ χρειάζοταν τὴ θερμότητά μου, ὕστερα πέρασε μπρὸς μου καὶ κουβέντισε μαζύ μου σχεδὸν πρόσωπο μὲ πρόσωπο:

«Εἶμαι τὸ πιὸ γέρικο τσακάλι, σ' ὅλη τὴν περιοχὴ. Εἶμαι εὐτυχισμένο, ποῦ μπορῶ ἀκόμα νὰ σὲ χαιρετήσω ἐδῶ. Εἶχα πιά χάσει σχεδὸν τὴν ἐλπίδα, γιατί σὲ περιμένουμε ἀτέλειωτα μακρὸ χρόνον· ἡ μητέρα μου περίμενε, κ' ἡ μητέρα της, κι ἀκόμα ὄλες οἱ μητέρες ἕως τὴ μητέρα ὄλων τῶν τσακαλιῶν. Πίστις τὸ!»

«Ἄπορῶ», εἶπα ἐγώ, λησμονῶντας ν' ἀνάψω τὸ σωρὸ τῶν

ξύλων, ποῦ ἦταν ἔτοιμος, γιὰ νὰ κρατήσω μὲ τὸν καπνὸ του σὲ ἀπόστασι τὰ τσακάλια, «ἀπορῶ, ποῦ τὸ ἀκούω αὐτό. Ἦρθα τυχαίως ἀπὸ τὰ ὑπερβόρεια κόνοντας ἕνα σύντομο ταξίδι. Τὶ θέλετε λοιπὸν, τσακάλια;»

Καὶ σὰν νὰ ἀνεθάρρησαν ἀπ' αὐτὴ τὴν ἴσως πάρα πολὺ φιλικὴ προσλαλία, ἐστένεψαν τὸν κύκλο τους γύρω μου· σύντομα καὶ λαχανιασμένα ἀνάσαιναν ὅλα.

«Ξέρουμε», ἄρχισε τὸ γεροντότερο, «πῶς ἔρχεσαι ἀπὸ τὸν Βορρᾶ· σ' αὐτὸ ἀκριβῶς στηρίζεται ἡ ἐλπίδα μας. Ἐκεῖ εἶναι ἡ φρόνησις, ποῦ δὲν βρίσκεται ἐδῶ ἀνάμεσα στοὺς Ἄραβες. Ἄπ' αὐτὴ τὴν κρύαν ὑπεροψία, ξέρεις, δὲν εἶναι νὰ βγάλεις οὔτε σπίθα φρονήσεως. Σκοτώνουνε ζῶα, γιὰ νὰ τὰ φᾶνε, καὶ περιφρονοῦν τὰ ψοφήμια.»

«Μὴ μιλάς τόσο δυνατά», εἶπα, «κοιμοῦνται Ἄραβες ἐδῶ κοντά.»

«Πραγματικὰ εἶσαι ξένος», εἶπε τὸ τσακάλι, «ἀλλέως θὰ ἤξερες, πῶς ποτέ ὡς τώρα στὴν παγκόσμιο ἱστορία δὲν ἐφοβήθηκαν τὰ τσακάλια ἕναν Ἄραβα. Νὰ τοὺς φοβηθοῦμε; Δὲν εἶναι ἀρκετὸ δυστύχημα, ποῦ πέσαμε ἀνάμεσα σὲ τέτοιον λάσ;»

«Μπορεῖ, μπορεῖ», εἶπα ἐγώ, «δὲν καταδικάζω πράγματα, ποῦ μοῦ εἶναι τόσο ξένα· φαίνεται νᾶναι μιὰ παλαιὰ διαμάχη· δηλαδή θὰ βρίσκεται βέβαια στὸ αἷμα· καὶ ἴσως λοιπὸν νὰ τελειώσει καὶ μὲ τὸ αἷμα.»

«Εἶσαι πολὺ ἔξυπνος», εἶπε τὸ γέρικο τσακάλι, κι ὅλα ἀνάσασαν γρηγορώτερα· μὲ λαχανιασμένα πνευμόνια, ἂν και στέκονταν ἡσυχᾶ· ἀπ' τ' ἀνοιχτὰ στόματα ἔβγαλλε μιὰ πικρὴ, φορὴς φορὴς μόνο μὲ σφιγμένα δόντια ὑποφερτὴ μυρωδιά, «εἶσαι πολὺ ἔξυπνος· αὐτὸ ποῦ λές, ἀνταποκρίνεται μὲ τὸ παλαιὸ μας δόγμα. Θὰ τοὺς πάρουμε λοιπὸν τὸ αἷμα καὶ θὰ τελειώσει ἡ διαμάχη.»

«ὦ!» εἶπα ἐγώ πιὸ ἄγρια, ἀπ' ὅ,τι ἤθελα, «φυλαχεῖτε· θὰ σᾶς σκοτώσουν μὲ τὰ τουφέκια τους κοπαδιστά.»

«Μᾶς παρεξηγεῖς», εἶπε, «σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο τῶν ἀνθρώπων, ποῦ ἀκόμα καὶ στὰ ὑπερβόρεια δὲν ἀλλάζει. Ἐμεῖς δὲν θὰ τοὺς σκοτώσουμε. Τόσο νερὸ δὲν θάχε ὁ Νεῖλος, γιὰ ν' ἀποπλύνουμε ἑαυτοὺς. Ἄφοῦ καὶ μπρὸς στὴ θεά μόνο τοῦ ζωντανοῦ τοὺς κορμιοῦ φεύγουμε τρεχάτοι, σὲ καθαρότερον

ἀέρα, στην ἔρημο, πού γιά τοῦτο μάς εἶναι πατρίδα.»

Καί κατέβασαν ὄλα τριγύρω τὰ τσακάλια, σιά ὁποῖα ἐν τῷ μεταξύ εἶχαν ἔρθει ἀπό μακριά κι ἄλλα πολλά, τὰ κεφάλια ἀνάμεσα σιά μπροστινά τους καί τὰ καθάριζαν μέ τὰ πόδια· ἦταν, σάν νᾶθελαν νά κρύψουν κάποιαν ἀποστροφή, πού ἦταν τόσο φρικτή, ὥστε θά προτιμοῦσα μ' ἓνα πήδημα ψηλό νά ξέφευγα ἀπ τόν κύκλο τους.

«Τί σκοπεύετε λοιπόν νά κάνετε», ρώτησα κάνοντας νά σηκωθῶ· ὅμως δέν μπόρεσα· δυό νέα ζῶα μέ βαστοῦσαν πίσωθε δαγκαμένον ἀπ τὸ σακκάκι κι ἀπ τὸ πουκάμισο· ἔπρεπε νά μείνω καθισμένος. «Σοῦ κρατοῦνε τήν οὐρά», εἶπε τὸ γέρικο τσακάλι ἐξηγώντας καί μέ σοβαρότητα, «μιά ἔνδειξις τιμῆς.» «Νά μ' ἀφήσουν!» φώναξα, στρέφοντας πότε στόν γέρο καί πότε στούς μικρούς. «Φυσικά θά σ' ἀφήσουν», εἶπε ὁ γέρος, «ἄν τὸ ζητᾶς. Ὅμως αὐτὸ θά βαστάξει μιὰ στιγμούλα, γιατί κατὰ τή συνήθεια ἔχουν δαγκάσει βαθιά καί πρέπει πρῶτα πρῶτα νά ξεσφίξουν τὰ δόντια σιγά. Ἐν τῷ μεταξύ ἄκουσε τήν παράκλησί μας.» «Ἡ συμπεριφορά σας δέν μ' ἔχει προδιαθέσει εὐνοϊκά γι' αὐτό», εἶπα ἐγώ. «Μή μάς πληρώνεις τ' ἀντίποινα τῆς ἀδεξιότητός μας», ἀπάντησε παίρνοντας τώρα εἰς βοήθεια γιά πρώτη φορά τὸν θρηνώδη τόνο τῆς φυσικῆς του φωνῆς, «εἴμαστε φτωχὰ ζῶα, ἔχουμε μόνο τὰ δόντια· γιά τὸ κάθε τι, πού θέλουμε νά κάνουμε, γιά τὸ ἀγαθὸ καί τὸ πονηρό, μάς ὀπομένουν μονάχα τὰ δόντια.» «Τί θέλεις λοιπόν;» ρώτησα χωρίς νά μαλακώσω καί πολύ.

«Κύριε», φώναξε αὐτὸ κι ὄλα τὰ τσακάλια οὐρλιάσανε· ἀπὸ πολὺ μακριὰ μοῦ φαινόταν σάν μιὰ μελωδία. «Κύριε, ἐσύ ὀφείλεις νά δώσεις τέλος στή διαμάχη, πού χωρίζει τὸν κόσμο. Ἔτσι ὅπως εἶσαι ἐσύ, μάς περιγράψανε οἱ παλαιοὶ μας ἐκεῖνον, πού θά τὸ κάνει αὐτό. Εἰρήνη πρέπει νάχουμε ἀπ τοὺς Ἄραβες· ἀναπνεύσιμο ἀέρα· τῆ θέα γύρω στόν ὀρίζοντα καθαρισμένη ἀπ αὐτούς· ὄχι πιά τοὺς θρήνους τῶν ἀρνιῶν, πού τὰ σφάζουν οἱ Ἄραβες· ἤσυχα νά φοφᾶνε ὄλα τὰ ζωντανά· δίχως ἐνόχλησι νά τὰ ξεζουμίζουμε καί νά τὰ καθαρίζουμε ὡς τὰ κόκκαλα. Καθαρμό, τίποτα ἄλλο δέν ζητοῦμε ἀπὸ καθαρμό»,—κι ἄρχισαν ὄλα τώρα νά κλαῖνε, ὀλολύζοντας,—«πῶς τὸ ὑποφέρεις μόνο ἐσύ αὐτὸ σέ τοῦτον τὸν κόσμο, γενναία καρδιά καί γλυκὸ σπλάχνο; Βρωμερὸ εἶναι τὸ ἄσπρο

τους· βρωμερὸ καί τὸ μαῦρο· ἡ γενειάδα τους εἶναι φρίκη· νά ξεράσει πρέπει κανεῖς, βλέποντας τίς κῶχες τῶν ματιῶν τους· κι ὅταν σηκώσουν τὸ μπράτσο, στήν ἀμασχάλη τους ἀνοίγεται ἡ κόλασις. Γι' αὐτό, Κύριε, γιά τοῦτο, ἀκριβῆ Κύριε, μέ τῆ βοήθεια τῶν παντοδύναμων χειρῶν σου, μέ τῆ βοήθεια τῶν παντοδύναμων χειρῶν σου κόψε τους τὸ λαιμὸ μέ τὸ ψαλίδι αὐτό!» Κι ἀκολουθώντας μιὰ κίνηση τῆς κεφαλῆς του ἦρθε ἓνα τσακάλι, ἔχοντας κρεμασμένο ἀπ τὸ σκυλόδοντο ἓνα μικρό, μέ παληὰ σκουριὰ σκεπασμένο ψαλίδι.

«Ἐπὶ τέλους τὸ ψαλίδι καί τελειώσαμε!» φώναξε ὁ Ἄραψ ὀδηγὸς τοῦ καραβανοῦ μας, πού μάς εἶχε πλησιάσει σιγά ἀντίθετα πρὸς τὸν ἄνεμο, κραδαίνοντας τώρα τὸ πελώριο μαστίγιό του.

Ἄραβες σκόρπισαν βιαστικά, ὅμως σέ λίγη ἀπόστασι ἐστάθησαν καθισμένα σιά πιασινὰ τους κοντὰ κοντὰ, τόσο κοντὰ καί τόσο ἀκίνητα τὰ πολλά ζῶα, πού φαίνονταν σάν μιὰ στενὴ μάντρα, περιζωσμένη ἀπὸ αἰωρούμενους φωσφορισμούς.

«Εἶδες λοιπόν καί σύ, Κύριε, κι ἄκουσε τὸ δρᾶμα αὐτό», εἶπε ὁ Ἄραψ γελώντας τόσο χαρούμενα, ὅσο τοῦ ἐπέτρεπε ἡ ἐπιφυλακτικότητα τῆς φυλῆς του. «Ξέρεις λοιπόν, τί θέλουν τὰ ζῶα;» ρώτησα ἐγώ. «Φυσικά, Κύριε,» εἶπε, «τοῦτο εἶναι δὰ πασιγνώστο· ὅσο ὑπάρχουν Ἄραβες, αὐτὸ τὸ ψαλίδι θά κάνει τὸν γύρο τῆς ἐρήμου καί θά τὸν κάνει μαζύ μας μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου. Θά προσφέρεται στόν κάθε εὐρωπαϊὸ γιά τὸ μεγάλο ἔργο· ὁ κάθε εὐρωπαῖος εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνος, πού τοὺς φαίνεται ὁ ἐνδεδειγμένος. Ἔχουν μιὰ τρελλὴν ἐλπίδα τὰ ζῶα αὐτά· εἶναι τρελλοί, ἀληθινοὶ τρελλοί. Γι' αὐτὸ τ' ἀγαποῦμε· εἶναι τὰ σκυλιά μας· ὁμορφότερα ἀπ τὰ δικά σας. Κύτταξε, τῆ νύχτα ψόφησε μιὰ καμήλα, εἶπα νά τῆ φέρουν ἐδῶ.»

Τέσσερις βαστάζοι ἦρθαν καί πέταξαν τὸ βαρὺ κουφάρι μπροστά μας· Μόλις ἔμεινε ἀκίνητο ὕψωσαν τίς φωνές τὰ τσακάλια. Σάν νά τραβιοῦνταν τὸ καθένα ἀκαταμάχητα μέ σκοινιά, γλύστρησαν σιμά, κοντοστεκούμενα, σέρνοντας τήν κοιλιά τους στό χῶμα. Εἶχαν ξεχάσει τοὺς Ἄραβες, ξεχάσει τὸ μῖσος, ἡ παρουσία τοῦ πτώματος μέ τίς δυνατές ἀναθυμιάσεις του τοὺς ἐμάγευε σβύνοντας τὰ πάντα. Ἐνα κρεμάστηκε κιόλας στό λαιμὸ καί μέ τὸ πρῶτο δάγκωμα βρῆκε τήν ἀρτηρία. Σάν μιὰ

μικρή τρελλή άντλία, πού ζητάει τόσο όριστικά όσο και ασκοπα να σβύσει μιá πυρκαϊά ανώτερη τών δυνάμεών της, τεντωνότανε και σπαρταρούσε κάθε μύς του σώματός του στη θέση του. Και για τόν ίδιο σκοπό βρέθηκαν κιόλας όλα άνεβασμένα σωρός πάνω στο πτώμα.

Κι ό οδηγός έσυρε τότε πέρα δώθε με δύναμι τó άψυ μαστίγιο από πάνω τους. Αύτά σήκωσαν τά κεφάλια· μισομεθυσμένα, μισολιπόθυμα· είδαν τους "Αραβες μπροστά τους· μωριστήκαν τώρα με τά ρύγχη τή μάστιγα· άποτραβήχτηκαν μ' ένα πήδημα κ' έτρεξαν ένα διάστημα προς τά πίσω. "Όμως τó αίμα τής καμήλας είχε κιόλας σχηματίσει λίμνες, άχνιζε, τó σώμα ήταν σε πολλές μεριές πέρα για πέρα ξεσκισμένο. Δέν μπόρεσαν ν' άντισταθούνε· ξανάρθαν· ύψωσε πάλι ό οδηγός τó μαστίγιο· τουπίασα τó μπράτσο.

«Έχεις δίκαιο, Κύριε», είπε, «ás τ' αφήσουμε στο έργο τους· άλλωστε είναι καιρός να ξεκινήσουμε. Τά είδες μιá φορά. Θαυμάσια ζώα, δέν είν' έτσι; Και πώς μäs μισούνε!»

Μεταφραστής ΔΗΜ. ΣΤ. ΔΗΜΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ

Ό ποιητής Φράντς Κάφκα γεννήθηκε τó 1883 στην Πράγα και πέθανε από φυματίωση τού λάρυγγος τó 1924 σ' ένα σανατόριο στο Κήρλιγγ κοντά στη Βιέννη. Ήταν έβραϊός τó θρήσκευμα. Έξ ιδιοσυγκρασίας άνθρωπος κλειστός, τύπος θρησκευτικός, ανήκει στην τάξιν εκείνη τών συγγραφέων, πού όχι μόνο δέν επιδιώκουν να γίνεται θόρυβος περί τó όνομά των, παρά επιζητούν επί πλέον τήν άφάνεια. Τά λιγοστά, πού έδημοσιεύθηκαν όσο ζούσε σε τομίδια, τού άποσπάσθηκαν με κόπους και μόχθους από τόν φίλο του και συμπολίτη του συγγραφέα Max Brod για τόν σκοπόν αυτό. Είναι δέ αυτά: μιá σειρά σκίτσων «Παρατήρησις» (1913), τó διήγημα «Ή Καταδίκη» (1913), τó διήγημα «Ή Μεταμόρφωσις» (1915), ή σειρά τών διηγημάτων «Ένας γιατρός τής ύπαιθρου κ. ά.» (1919), τó διήγημα «Στην παροιμία τών καταδίκων» (1919), και τέσσερα μικρά διηγήματα υπό τόν τίτλο «Ένας καλλιτέχνης τής πείνας» (1924). Τήν άφάνεια αυτή τήν έπεζήτησε και μετά τó θάνατό του, αφήνοντας, πρίν πεθάνει, στόν φίλο του Μάξ Μπρόντ τήν έντολή, να κάψει άδιάβαστα όλα του τά έργα, πού θάβρισκε στο σπίτι του, ή στο γραφείο του, ή όπουδήποτε άλλω. Ό Μάξ Μπρόντ δέν έτήρησε τήν έντολήν αυτή και σ' αυτό θά τού είναι εύγνώμων όλόκληρος ό πνευματικός κόσμος. Έκτός από τά παραπάνω έργα, άφησε άνέκδοτα τó μυθιστορήματα «Α-

μερική», «Ή Δίκη», και «Das Schloss», πολλά διηγήματα, άφορισμούς, λυρικά, άποσπάσματα, ήμερολόγια, σημειώσεις. Τά άπαντά του έκδίδονται τώρα στο Βερολίνο σε έξη τόμους έπιμελεία τού Μάξ Μπρόντ. Τó έργο τού Franz Kafka έκτιμήθηκε από έναν έκλεκτό κύκλο πνευματικών ανθρώπων και κατέλαβε μιá διαλεχτή θέση στη γερμανική λογοτεχνία. Ή φήμη του ξεπέρασε ήδη κι αυτά τά στενά όρια τής πατρίδος του.

«Αύτες οι ποιήσεις»,—γράφει ό ποιητής Hermann Hesse— «πού άλλοτε μäs προξενούν άνησυχία και άλλοτε μäs καθιστούν εύτυχείς, θ' άπομείνουν από τήν έποχή μας όχι μόνον ως τεκμήρια μιäs σπάνιας διανοήσεως, ως έκφρασις τών βαθύτερων ζητημάτων κ' έρωτημάτων τού καιρού μας, παρά και ως ποιήσεις, ως καρποί μιäs όχι μόνον ύπερπολιτισμένης, αλλά και πρωτόγονης, γνήσιας φραστικής δυνάμεως».

Οί δημοσιευόμενες μεταφράσεις είναι παρμένες άπ τή σειρά «Ένας γιατρός τής ύπαιθρου κ. ά.» Τó κομμάτι «Πρό τού Νόμου» επαναλαμβάνεται άργότερα και στο κείμενο τού μυθιστορήματος «Ή Δίκη», πού θεωρείται και τó καλύτερό του έργο.

ΤΟ ΣΚΑΝΔΑΛΟ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Πόσες φορές δέν ξεχνιούνταν μέσα σέ κείνο τό θέαμα τοῦ κόλπου μέ τήν ὀλόγυμνη ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, καί τή διάσπαρτη, ἄλλες φορές, ἀπό ψαροπούλες μέ τά «πανιά σάν δραμα ἀπλωμένα» Κι' ὅμως ὅλες ἐκεῖνες τίς κινήτες ὄψεις στό βάθος τοῦ ὀρίζοντα πού παισιώνονταν μέ τόν ὑποβλητικόν ὄγκο τοῦ Ὀλύμπου, τίς κοίταζε κάθε φορά μέ ἄλλα μάτια, σάν ἡ ὀπτική τους ὁμορφιά νά ρυθμίζονταν ἀνάλογα μέ τά αἰσθήματα καί τίς πεποιθήσεις της, μέ τίς ποικίλες ψυχικές κινήσεις της μέσα στή διάρκεια τοῦ χρόνου. Τήν κυρίευε μιὰ ζήλεια, ὅταν σκέπτονταν πῶς στέκονταν ἀνίσχυρη νά ἐπιβληθεῖ ὀπωσδήποτε στόν ἄντρα της. Κ' ἤθελε τότε νά κλείνεται στόν ἑαυτό της, γιατί τῆς φαίνονταν πῶς ἔχανε τήν ἔννοια τῆς ἀπόστασης μέσα στήν ἴδια κείνη ἔκταση. Κι' ἄλλες φορές πάλι, σάν σήμερα, πού ἔνωθε νά κορυφώνεται ἡ ἀγωνία της, ἔβλεπε σ' ὅλα τά πλάτη τίς χιονισμένες κορυφές τοῦ Ὀλύμπου, τίς λαξευτές πτυχές του, τόν μεγαλόπρεπον ὄγκο του.

Τά σύννεφα εἶχαν χαθεῖ. Ἀπό τό πρωῖ ἀκόμα, ἕνας ἡλιος λαμπρός χρύσωνε τίς ἐπιφάνειες. Στίς πρώτες ἀπογευματινές ὥρες, πλανιῶνταν μονάχη της στούς συνοικιακοῦς δρόμους, καί ζητοῦσε, μέσα ἀπό τή διαφάνεια τῆς θύμησης, νά δεῖ ἡ νά συλλάβει τή μορφή τῆς παλιᾶς Θεσσαλονίκης στό ἀμφιθεατρικό της τμήμα, μέ τά καφάσια καί τά φανάρια στούς πρασινομένους ἀπό τήν ὑγρασία τοίχους· σπίτια κτισμένα δῶθε ἀπό τό παλιό κάστρο μέ μιάν ἀρχιτεκτονική πού εἶχε τήν πηγὴ της στόν τρίτο αἰῶνα, καθῶς, παραφθαρμένη ἴσως; μὰ ἐκφραστική στίς κυριώτερες γραμμές της, τή θαύμαζε σ' ἕνα δυό σπίτια πού σώζονται ἀκόμα σάν σπάνια κειμήλια. Συναντοῦσε σπάνιους βιβλικούς τύπους ἐβραίων, κυρτωμένους ἀπό τά γηρατεῖα, ψηλούς καί μακροπρόσωπους, σάν τίς βυζαντινές προσωπογραφίες τοῦ Γκρέκο, ἀργοκίνητους μέσα στό καφτάνι

μέ τή μπορντοῦρα τῆς φθαρμένης γούνας πού ἀνοιγόκλεινε σέ κάθε βῆμα. Τό κόκκινο φέσι, σάν ἔμβλημα μιᾶς μακρόχρονης παράδοσης, ἀντιστέκονταν σέ κάθε σύγχρονη μεταρρύθμιση. Τοῦς ἔβλεπε λοιπὸν νά χάνονται σάν ὀπτασίες σιωπηλές μέσα σ' ἕνα ἀδιέξοδο, ἡ ξαφνικά νά τοῦς ἀπορροφᾷ ἡ ἄβυσσος μιᾶς σκοτεινῆς πόρτας γιὰ νά μὴν τοῦς ὀδηγήσει παρὰ στὰ δώματα τοῦ Πλούτωνα. Σέ μιὰ γωνιά, παρέκει, πλάι της, ἄκουε τοῦς χαμηλόφωνους μονόλογους ἀνθρώπων πού μέ χειρονομίες γεμάτες πάθος, πάλευαν θαρροῦσε, μ' ἕνα φανταστικό ἔχθρο—τό φάσμα τῆς ἀνθρώπινης κακομοιριάς—τὴν ὥρα πού ἡ εὐγονία, ἀστόχαστη πάντα γιὰ τ' ἀντίστοιχα ἀντισταθμίματα τῆς ζωῆς, ἀφήνονταν ἐλεύθερη, ζωηρὴ κ' εὐθυμὴ νά φωνασκεῖ στούς νάρθηκες παλιῶν ἐκκλησιῶν καί στίς ξέφραγες μάντρες, Ἄρκοῦσε νά δεῖ κανεὶς τίς κάτισχνες γυμνές γάμπες καί τὰ ξεθωριασμένα μάτια αὐτῶν τῶν μικρῶν, γιὰ νά φανταστεῖ τό καθημερινὸ δράμα πού δοκίμαζε ἡ κάθε οἰκογένεια γιὰ νά ἐξασφαλίσει τό ψωμί της.

Κ' ἔκλωθε τοῦς δρόμους, ἀκολουθώντας τό γαλάζιο καθοδηγητικὸ τόξο «πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν», περιέργη μπροστὰ σέ κάθε λεπτομέρεια κ' ἐνθουσιασμένη ἀπὸ τὴν θέα πού τῆς ἔδινε τό ὕψος στό γραφικὸ σημεῖο τῆς πόλης. Σέ κάποια στροφή παράπλευρα στίς σκαλωσιές μιᾶς οἰκοδομῆς, τῆς ἔκανε ἐντύπωση τὸ ἤρεμο καρτερικὸ ὕψος μερικῶν ἐργατῶν πού, κατάστιχοι ἀπὸ ἀβέστη, φόρτωναν καί ξεφόρτωναν, χωρὶς φωνές καί χωρὶς ἄσκοπες κινήσεις· μέ μιὰ πειθαρχία ὑποδειγματική, δίχως νά δείχνουν τὴν κούραση, τὴν χαρὰ, ἢ τὴν ἐπαναστατική διάθεση, ἐκτελοῦσαν τὴν κοπιαστικὴ δουλειὰ τους, σὰ νὰ ἔπλαθαν σιωπηλά τό μελλοντικὸ τους κόσμο.

Ἀπὸ τὸν πλατὺν ἐξώστη μέ τίς βυζαντινὲς καμάρες τῆς Μονῆς τῶν Βλατάδων, τὸ μάτι της ἀγκάλιαζε τὸ σύμπαν, σέ μιὰ στιγμή πού κάποιος παιάνας ἐκτόξευε θαρροῦσε, τίς σιωπηλές στροφές του. Φυσοῦσε ἕνα ἀνάλαφρο ἀεράκι. Ἡ θάλασσα ἤρεμη—σὰ γάλα κάτασπρη στό τμήμα πού δέχονταν τίς τελευταῖες ἀχτίδες τοῦ ἡλίου, γαλάζια στήν ἄλλη ἔκταση μέ τοῦς γραφικοῦς ὄγκους τοῦ Ὀλύμπου πού ἔπεφταν σὰ θεϊκὰ παιχνίδια πάνω της—προσφέρονταν σάν ἕνα θέαμα ἀσύγκριτο. Ἀντικρῶζοντάς το δέν κατορθώνουμε νά ἐξαντλήσουμε τίς ἐντυπώσεις μας οὔτε στήν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, οὔτε στήν

κυριαστική σειρά του βουνοῦ, οὔτε στις ἀνόμοιες κάθε στιγμή ἀποχρώσεις του, γιατί πίσω ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ὄψη τοῦ τοπίου, κρύβεται ταυτόχρονα ἓνα μυστικὸ κι ἀνώδυμο περιεχόμενο, μιὰ οὐσία ἀνάλογη μ' ἐκείνη πού συναντοῦμε σὲ μιὰν ἀνάμνηση καθὼς τὴν ξαναζοῦμε γιὰ μιὰ δευτέρη φορά, σάν σ' ἓνα ὄνειρο.

Κανέννας κρότος, κανέννας θόρυβος. Μιὰ καθάρια σιωπὴ ἀπλώνονταν παντοῦ. Μιὰ σιωπὴ μὲ τις ὁμοιότητες καὶ τις ἀναλογίες τῆς ἀναπνοῆς τοῦ χρόνου πού κυλοῦσε «Μονάχη κ' ἐλεύθερη», συλλογίζονταν. Μονάχη κ' ἐλεύθερη σ' αὐτὸ τὸ ἄπειρο πού ξανοίγονταν σάν ἓνα ἄσυλο μπροστὰ τῆς. Κ' οἱ λέξεις ἔπεφταν σὰ λεία μέσα στὸ κενὸ κείνης τῆς στιγμῆς. Μήπως τάχα τὴν καλοῦσαν ἔτσι ν' ἀποκτήσει περισσότερη συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ τῆς; Μέσα τῆς χαμογελοῦσε· χαμογελοῦσε γιατί μπορούσε νὰ χαίρεται τὴ δύση τοῦ ἡλίου, τὸ ἄπειρο τὸ τίποτε· ἴσως κι' αὐτὴ τὴν ἀνόητη σκέψη πὼς ἦταν ἐλεύθερη μακριὰ ἀπὸ τὸν ἄντρα τῆς! Δοκίμαζε μιὰ χαρὰ ἀλλόκοτη πού τὴν ἐπνιγε, σὰ νὰ ξυπνοῦσε ταυτόχρονα μέσα τῆς ἓναν πόθο μυστικὸ γιὰ κάτι πού δὲ μπορούσε νὰ τὸ ἀποκτήσει. Λίγες ὥρες πρὶν, εἶχε φύγει ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς καὶ περιπλανιῶνταν στοὺς δρόμους σάν καταδιωγμένη ἀπὸ ἓνα πάθος, ἀπὸ ἓναν πόθο ἰσχυρό, πού ζητοῦσε μιὰν ἔκφραση, ἓνα ἄσυλο στὴ στοργή. Θὰ τὴν ἀνακούφιζε ἂν εἶχε τουλάχιστο τὸ μέσο νὰ κοιτάξει τὴν ὅποια φυσιολογία του μέσα σ' ἓνα πιστὸ ἀντικαθρέφτισμα. Σάν σύννεφα μαγικά αὐξάνουν μέσα μας κάποιες φορές, αἰσθήματα ἀπλᾶ πού σπρώχνονται μὲ τὸν ἀέρα τοῦ ἀνικανοποίητου. Κ' ἡ λάμψη πού προκαλεῖ μέσα μας, σὰ μιὰ στιγμιαία ἀστραπή, ἡ ἔνωσή τους, ἔρχεται νὰ φωτίσει περισσότερο τὸ δρόμο πού περάσαμε, παρὰ ἐκείνον πού πᾶμε ν' ἀκολουθήσουμε. Ἔτσι μπροστὰ στὸ σκοτεινὸ μυστήριο πού ἔφραζε τὸ μέλλον τῆς, σκέπτονταν πὼς εἶχε περάσει ἓνα μῆνα πού βρῖσκονταν μακριὰ του. Κ' ἡ ἀπουσία τοῦ ἄντρα τῆς ἔμναισκε στὴν ἐντύπωσή τῆς σάν ἓνα θλιβερὸ γεγονός πού κρατοῦσε δειλὰ τὰ ἄκρα—σὰ νὰ μὴν ἐμπιστεύονταν στὴ δύναμή τῆς πὼς θὰ κατάρθωνε ὡς τὸ τέλος νὰ γίνῃ ἡ ἴδια αὐτὴ δύναμη ὁ στέρεος δεσμός—ἀπὸ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Θὰ εἶχε ἄραγε τὴ δύναμη ν' ἀντιμετωπίσει αὐτὸ τὸ μέλλον μὲ τὴ σκοτεινὴ του ὄψη, ἢ μήπως ἡ ἄγνωστη διάρκειά του θὰ τὴν ἀνά-

γκαζε νὰ λυγίσει καὶ νὰ φτάσει στὸ σκάνδαλο;

Ὁ ψυχρὸς ἀέρας γίνονταν πιο αἰσθητὸς ὅσο χαμῆλωνε τὸ φῶς· τὰ πάρκα, οἱ δεντροφυτευμένες περιοχές, τὰ «Πευκᾶκια» στὴν πλαγιά τοῦ λόφου, ἀποκοτοῦσαν μιὰ σκιερότητα πιο ἔντονη. Ἐνάπνεε τὸν ἀνακουφιστικὸ ἀέρα, καὶ καθὼς ἀτένιζε τὸ θέαμα πού πῆγαινε νὰ σβύσει, δάκρυζε. Ἡ μοναξιά κ' ἡ περιπλάνηση τὴν ἔκαναν νὰ κλαίει δίχως λιγμούς. Ἐκλεινε δυνατὰ τὰ βλέφαρά τῆς γιὰ ν' ἀφήσει τὸ δάκρυ νὰ πεταχτεῖ καὶ νὰ πέσει μόνο του. Περνῶντας στοὺς δρόμους ἔδινε τὴν ἐντύπωση πὼς ὑπέφερε ἀπὸ κάποιον ἀσήμαντο ἐρεθισμὸ. Παρηγοριῶνταν τουλάχιστο μὲ τὴ σκέψη πὼς ἦταν φυσικὸ μιὰ σκόνη ἀπὸ τὴν οἰκοδομή, μιὰ μυγίτσα πού καρφώθηκε ξαφνικὰ στὸ βολβό, μπορούσε νὰ δώσει μιὰ διάρκεια σ' αὐτὴ τὴν ἐνόχληση.

Στὸ σπίτι τὸ βράδυ μιὰ ζέστη φώλιαζε στὴ γωνιά τοῦ ντιβανιοῦ τῆς. Σὰ νὰ εἶχε κάνει τὸ γύρω τοῦ δικοῦ τῆς κόσμου, ἐπέστρεφε πάλι στὴν ἀφετηρία τῆς κουρασμένη, θλιμμένη πού δὲ μπορούσε ν' ἀνακαλύψει ἄλλους ὀρίζοντες ἀπὸ ὄσους ἀντίκρυζε κι' ἄλλοτε μὲς' ἀπὸ τὰ πρῶτα τῆς ὄνειρα. Ἄν μολαταῦτα ἤθελε νὰ ρωτήσει τὸν ἑαυτὸ τῆς, γιατί τὴν κυριεῦε αὐτὴ ἡ θλίψη, δὲ θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ δώσει μιὰ ξεκάθαρη ἀπάντηση. Ἐκείνο πού τὴν ἀπασχολοῦσε πιο πολὺ, σάν ἓνα ὀλοκληρωμένο γεγονός, ἦταν πὼς σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα, ὕστερα ἀπὸ τὸ γάμο τῆς, εἶχε δοκιμάσει τὴν ὀξυτήτα τοῦ πρωῖνου, εἶχε γνωρίσει τὴν ἡδονὴ τοῦ ἀπομεσήμερου, καὶ πὼς τώρα τὴ νύχτα θὰ γύριζε τὸ διακόπτη γιὰ ν' ἀνάψει τὰ φῶτα καὶ νὰ μείνει κλεισμένη μέσα στὴ ρόμπα τῆς, γυρμένη στὴν ἄκρη τοῦ ντιβανιοῦ. «Τίποτε δὲν ἄλλαξε· καμμιά καινούργια νότα στὴ ζωῆ. Ἄν τέτοια εἶναι ἡ ἔννοια τῆς εὐδαιμονίας στὴ συμβίωση!..» Κι' ἀνατρίχιαζε μὲ τὴ σκέψη πὼς γιὰ νὰ παρουσιάζει τὸν ἑαυτὸ τῆς ὑπόδειγμα ἀρετῆς καὶ ἀφοσίωσης στὰ μάτια τῶν ἄλλων ἔπρεπε νὰ εἶναι ὀπλισμένη μὲ μιὰ δύναμη γιὰ ν' ἀντισταθεῖ στὸν πειρασμὸ, στὴν περιπέτεια, στὴν καταφυγὴ σὲ μιὰ καινούργια ἔκπληξη. Ἐνατρίχιαζε γιατί φοβοῦνταν πὼς δὲ θὰ εἶχε αὐτὴ τὴ δύναμη νὰ περάσει μὲ κάθε συστολὴ μπροστὰ ἀπὸ κάθε κοινωνικὴ πρόκληση. «Τὸ σκάνδαλο!». Ἐπα-

ναλάμβανε τη λέξη με μιὰ διάθεση σαρκασμοῦ κ' εἰρωνείας, σὰ νὰ προσπαθοῦσε νὰ φωτίσει κάποιες πτυχές, νὰ διαλύσει μιὰ πλάνη στὴν ὁποία κρατεῖ αἰχμάλωτη τὴν ἐντύπωσή μας ἢ φοβερὴ ἀπήχησή της. Κ' ἔβλεπε τὴν ἀναπαράστασή του στὴ σύνθεση μιᾶς ὄνειροπόλησης. Μιὰ ὀλόκληρα τυχαία συνάντηση στὸ δρόμο· τὸ ἔνοχο ὕστερα κλείδωμα τῆς πόρτας τῆς κάμαρας, ψηλά στὴ μεγάλη οἰκοδομὴ ποὺ ὀρθώνεται στὸν κεντρικὸ καὶ πολυσύχναστο δρόμο σὰν ἐγγύηση γιὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ ἀτίμητου ἀγαθοῦ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ὑπόληψης. Κι' ἀμέσως τὸ πρῶτο ἀδιάκριτο ἀγκάλισμα ἐπαναλαμβάνεται μὲ πάθος σὲ μιὰ δευτέρη, σὲ μιὰ τρίτη, σὲ μιὰ συχνὴ κ' ἐξοικειωμένη πιά συνάντηση μέσα στὴν ἴδια προστατευτικὴ μοναξιά· ὡς ποὺ κάποιος σπασμὸς, μιὰ στιγμιαία μικρὴ ἀγωνία, φέρνει, μὲ τὰ χρυσὰ φτερά τῆς εὐτυχίας, τὴν τιμὴ στὴ νόμιμη κοίτη γιὰ νὰ τὴ διαφυλάξει καὶ νὰ τὴ χαρεῖ ὁ αἰώνιος φταίχτης, ὁ καλὸς καὶ ἀφελῆς σύζυγος..

Παρ' ὅλη τὴν ἐξωτερικὴ τῆς ἐπίφαση ἡ ζωὴ της δὲ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ οὔτε κὰν σὰν ἡρεμὴ· γιατί κι' αὐτὴ προϋποθέτει μιὰν ἰσορροπία σὲ κάποιες ἐσωτερικὲς καταστάσεις σὰν τὴ βεβαιότητα καὶ σὰν τὴν πίστη, ποὺ μορφώνονται σὲ δυνάμεις, ἱκανὲς ν' ἀντιδράσουν στὴν ψυχικὴ κούραση καὶ τὸν ἀνθρώπινο πόνο. Τὴ συγκινοῦσε μιὰ ἀναλαμπὴ ποὺ ἐκπέμπονταν ἀπὸ ἓνα ἀθέατο σημεῖο, μιὰ φωνὴ ποὺ χάνονταν στὸν πρῶτο κύκλο τῆς σιωπῆς. Κ' ἓνας τόσο ἀνεπαίσθητος ἐρεθισμὸς ἄρκοῦσε γιὰ ν' ἀφήσει κάποιες φορές τὴν ὕπαρξή της νὰ συγχωνευθεῖ μὲ τὸν παλμὸ τῆς φαντασίας της. Ἡ μόνη τότε παρουσία ποὺ ἔνιωθε πιὸ πολὺ γύρω της, ἦταν αὐτὴ ἡ ἀδυναμία της νὰ κατονομάσει τὴν ἀγωνία της, ν' ἀνακαλύψει τὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενον τῆς ἀνησυχίας της. Μελαγχολοῦσε, φαίνονταν λυπημένη, μὰ δὲν ἀποκαρδιώνονταν. Πέριμενε. Ἴσως ὅλη αὐτὴ ἡ μυστικὴ ταραχὴ νὰ πήγαζε ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς προσμονῆς κάτι τοῦ καινούργιου, ποὺ θὰ ἔσβυνε ἓνα παρελθὸν καὶ θὰ ἔσπαζε τὴ σιωπὴ.

Ἐνα πρωτὶ ξυπνοῦσε, κ' εἶχε ἀκόμα τὴν αἴσθησι πὼς κρατοῦσε τὸ μυστικὸ μιᾶς ἀσύλληπτης προαίσθησης. Ἄκουε τὸν ἦχο τῆς μικρῆς καμπάνας ποὺ ἔφτανε ἀπὸ τὴ μακρυνὴ ἐκκλη-

σία, καὶ τὸ βλέμμα τῆς κἀνοντας σιγὰ τὸ γύρω τῆς κάμαρας, ἔπεφτε στὸ λεπτὸ ἀντιφέγγισμα ποὺ γράμμιζε τὶς γρίλλες. Μπροστὰ στὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο αἰσθάνονταν ἓνα ἐλαφρὸ ρίγος· θαρροῦσε πὼς περνοῦσε μέσα της ἡ ἀρμονία μιᾶς μουσικῆς. Ἡ πνοὴ τῆς ἀνοιξιᾶς μὲ μιὰ μαγεία στὴν πιὸ ἐκλεπτισμένη οὐσία της, ἐκφράζονταν σὰν σκύρτημα χαρᾶς ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν πουλιῶν ἀνάμεσα στὰ δέντρα καὶ τὴν πρωϊνὴ ἔνταση τῆς ὁσμῆς τῶν λουλουδιῶν στὸν κῆπο. Ἐνας καινούργιος ρυθμὸς ἔπαλλε ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ βλέμμα της καὶ τὸν καταγάλανον οὐρανὸ πρὸς τὶς χιονισμένες κορυφές τοῦ Ὀλύμπου, ποὺ μαγνίτιζαν τὸ βλέμμα της καὶ δημιουργοῦσαν τὴ φευγαλέα ἐντύπωση, πὼς ἀπὸ κεῖνο τὸ ὕψος οἱ Θεοὶ τοῦ ἐκτόξευαν ὄλο τὸ σπάνιο φέγγος σ' αὐτὴ τὴ λιόχαρη μέρα. Καθὼς τὸ ἀπόγευμα κατέβαινε τὸν κάθετο δρόμο πρὸς τὴ θάλασσα, μὲ τὶς ἀνάλαφρες ἀκόμα ἀνταύγειές της, λάτρευε τὴ θεὰ τοῦ βουνοῦ στὶς ἀποσπασματικὲς, ἀνάλογα μὲ τὸ πλάτος τοῦ δρόμου, φάσεις του, καὶ τὴν ἀποζητοῦσε ὕστερα, ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς κήπους καὶ τὰ διαστήματα τῶν μεγάλων οἰκοδομῶν· πέρ' ἀπὸ τὸ Πεδίον τοῦ Ἄρεως χαίρονταν ὀλόκληρη τὴν εἰκόνα του.

Ἐνας κόσμος μικτός, κυκλοφοροῦσε στοὺς ἀμμοστρωμένους διαδρόμους τοῦ πάρκου. Ἄφηνε τὸ νοῦ της νὰ συγχωνευθεῖ μέσα στὴ διαφάνεια ποὺ εἶχαν κάποια βλέμματα, κείνη τὴν ὥρα τοῦ μυστικοῦ ἐρωτισμοῦ μὲ τὶς ἐξομολογήσεις πίσω ἀπὸ ἓνα πεῦκο καὶ τοὺς κρυφοὺς καημοὺς στὴν ἄκρη ἀπὸ τὸ παγκάκι. Κι' ἄλλες φορές ἄλλαζε κατεύθυνση, γιὰ νὰ μὴ γίνεи ἀντιληπτὴ ἀπὸ τὶς σκυμμένες πάνω σ' ἓνα βιβλίο μαθήτριες. Θὰ κατὰστρεφε μὲ τὴν παρουσία της τὴν εἰκόνα ποὺ ἔδιναν οἱ λευκοὶ φλόγχοι τους—ὅμοιοι μὲ καθισμένες πεταλοῦδες στὶς πλεξίδες τους. Βγαίνοντας ἀπὸ τὸ πάρκο, προτίμησε ν' ἀποφύγει τὸ βοερὸ πλῆθος ποὺ μνημύκιζε στὴν παραλία. Λίγο ἄργότερα, μὲ μιὰν ἀπροσδόκητη εὐκολία, συναντοῦσε τὸν παλιὸ της φίλο στὴν εἴσοδο τοῦ βιβλιοπωλείου. Ἐδειχναν κ' οἱ δύο μιὰν αὐθόρμητη ἐγκαρδιότητα, καὶ μιλοῦσαν γιὰ τὴν ἀνοιξη, γιὰ τὸν οὐρανὸ, γιὰ τὸ θαῦμα αὐτῆς τῆς ὥρας ποὺ ὕστερ' ἀπὸ τόσον καιρὸ ὄδηγοῦσε τὰ βήματά τους σ' αὐτὴ τὴ συνάντηση. Κι' ὅσο προχωροῦσαν, τόσο ἐκείνη ἔνιωθε τὸς ἑαυτὸς της κατακτημένο ἀπὸ τὴν εὐχαρίστηση νὰ στέκεται πλάι του, νὰ δοκιμάζει μαζί του αὐτὴ τὴ χαρὰ τῆς ἀνθρώπινης ἰσότητος, ν' ἀν-

τικρύνουν τὸν κόσμον καὶ ν' ἀναπνέουν τὸν ἄερα ἀπὸ τὸ ἴδιο ὕψος ποῦ εἶχε τὸ ἀνάστημά τους. Δὲν τῆς πέρασε κανὴν ἡ ἰδέα ν' ἀντιδράσει σ' αὐτὴ τὴν ἀπροσδόκητη συνάντησή.

Στὸ «Κλάριτζ» κείνη τὴν ὥρα ἀπουσίαζαν οἱ μόνιμες συλουέττες ποῦ κυκλοφοροῦν καὶ ποζάρουν στοὺς διαδρόμους τοῦ. Καμμιά σχεδὸν κίνηση. Ἡ πόρτα τῆς τραπεζαρίας ἔτυχε νὰ εἶναι κλειστή. Ἔτσι βρισκόνταν κ' οἱ δυὸ μπροστὰ σὲ μιὰ πραγματικότητα σκεπασμένη μὲ τὴ μάσκα τοῦ ὄνειρου. Σχεδὸν δὲν πίστευαν πῶς βρέθηκαν μονάχοι σ' αὐτὸ το διαμέρισμα. Τοὺς κύκλωνε μιὰ σιωπὴ· μιὰ αἰσθητὴ σιωπὴ ποῦ εἶναι κιόλας σὰν ἐπίκληση στὴν περιπέτεια καὶ στὴν ἔκπληξη. Μπροστὰ τῆς φτερουγίζει ἡ λαχτάρα τῆς ψυχῆς νὰ ξανοιχτεῖ ὡς ποῦ νὰ τὴν ἀγγίσει ἡ ἔννοια τῆς ἄγνωστης προσημοσύνης. Μέσ' ἀπὸ τὰ κρύσταλλα τῆς κλειστῆς πόρτας τῆς βεράντας, κοίταζαν τὸν Ὀλυμπο σ' ὅλη τὴν ἔκτασή του. Ἐκεῖνος ἔνιωθε τώρα ὅλη τὴν ἀγνόητα τῆς ἐξιδανικευμένης χαρᾶς ποῦ τοῦ ἔδινε ἡ ἀνάμνηση μιᾶς περιπέτειάς τους—πᾶνε τώρα ἕνα-δυὸ χρόνια—στὶς πλαγιὲς τοῦ Σέλλι, κι' ὁμολογοῦσε πῶς τὸ καλύτερο μέρος ἀπὸ τίς ἀναμνήσεις μας βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας, σὲ μιὰν εἰκόνα σὰν κι' αὐτὴ ποῦ τοὺς θύμιζε τὸ παρελθόν, σὲ μιὰν ἀπόλυτη σιωπὴ ποῦ σὰν τώρα, τοὺς τριγύριζε καθὼς συνομιλοῦσαν καθισμένοι στὴν ἀπάνεμη πλευρὰ τοῦ βράχου.

Ἄπορροφημένη ἀκόμα ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς ἀπομόνωσης καὶ τῆς σιωπῆς, εἶχε παρασυρθεῖ σὲ μιὰ μικρὴ ἀφαίρεση καὶ σχεδὸν δὲ φρόντιζε νὰ κάνει καὶ δικές της τίς προσλαμβάνουσες παραστάσεις στὶς ὁποῖες ἀναφέρονταν τὰ λόγια του. Ἀνάμεσα στὸν κόσμον τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης ποῦ ὑπῆρχε στὸ βάθος τῆς συζυγικῆς ζωῆς της, στοὺς τελευταίους αὐτοὺς μῆνες, ἐπιθυμοῦσε ἀπὸ καιρὸ νὰ ἔβλεπε τὸ σπινθῆρα τῆς ζήλειας, ποῦ θὰ ἔκανε τὸν ἄντρα της νὰ ὑποθέτει γι' αὐτὴ ὅ,τι κ' ἡ ἴδια ἄρχιζε νὰ ὑποπεύεται γιὰ κείνον. Καὶ ἡ στιγμή αὐτὴ στέκονταν σὰν ἕνα ἀπίστευτο καταφύγιο.

—Δὲν ξεχνῶ βέβαια πῶς ὅλ' αὐτὰ ποῦ σὰς λέω εἶναι συγκινήσεις μονάχα δικές μου—συμπέρανε κείνος.

—Δὲν ἔχετε δίκαιο.

—Αὐτὴ εἶναι ὀλη ἡ ἀπολογία σας; Δὲ διστάζω νὰ τὴ χαρακτηρίσω ἀποκαρδιωτικὴ!

Κατέβασε τὰ μάτια τῆς ζητώντας ἴσως νὰ βρεῖ μιὰ πρόχειρη δικαιολογία. Μὰ δὲν τῆς ἔδωσε τὸν καιρὸ νὰ σκεφτεῖ περισσότερο. Δίνοντας μιὰ συνέχεια στὸ ἴδιο αὐτὸ ἐσωτερικὸ χαμόγελο, ποῦ ὡστόσο δὲν κατόρθωνε νὰ συγκαλύψει τὴ βαθύτερη θλίψη του, τῆς ἔλεγε:

—Κοντὰ σας θαρρῶ πῶς ξαναδιαβάζω τίς σελίδες ἐνὸς μυθιστορημάτος, ποῦ κρύβουν μιὰν ἀλήθεια. Τὴν ἀλήθεια πῶς ἡ παρουσία σας θὰ μοῦ θυμίζει πάντα ἕνα περασμένο χρονικὸ διάστημα ποῦ κλείνει τὸν πόνο καὶ τὸ θάνατο.

—Καὶ τὸ θάνατο λέτε; ρώτησε ξαφνιασμένη.

—Ὅχι μὲ τὴν ἔννοια ποῦ θέλετε νὰ τοῦ ἀποδώσετε σεῖς αὐτὴ τὴ στιγμή, μὰ μὲ τὴ βεβαιότητα πῶς τὰ πράγματα ξεπέρασαν τὸ στάδιο τῆς πρόσκαιρης νάρκης, πῶς εἶναι πιά ἀδύνατο νὰ ξαναποκτήσουν τὴν ἐνότητα· μὲ ὅ,τι ὑπῆρχε ζωντανὸ σ' ἕνα παρελθόν. Εἶναι βλέπετε μοιραῖο, οἱ ἄνθρωποι νὰ φτάνουμε σὲ μιὰ στιγμή ποῦ νὰ λέμε γιὰ τὴν τελευταία μας ἀγάπη, ὅ,τι λέμε καὶ γιὰ τὴ ζωὴ μας: «Τόσο ἦταν». Ἄν δὲ μεταχειριστῶ τὴ λέξη «θάνατος» δὲν ξέρω πῶς ἀλλιῶς νὰ ὀνομάσω αὐτὴ τὴν ἀκατανίκητη δύναμη ποῦ εἰσχωρεῖ μέσα μας, σβύνει σιγὰ τὸ φῶς καὶ σκοτώνει ἐκεῖνο ποῦ..

Στὴν παράπλευρη αἴθουσα ἀκούστηκαν βήματα. Τὸ γκαρσόνι μὲ τὴν ἄσπρη ζακέττα, ἀπογύμνωνε προσεχτικὰ τὸ δίσκο μὲ τὰ σερβίτσια καὶ τοὺς ἄφηνε πάλι μόνους.

—Κάτι θέλατε νὰ πῆτε—διέκοψε, διατηρώντας τὸ ἴδιο χαμόγελο στὸ πρόσωπό της.

Δὲν τῆς ἔδωσε ἀπάντηση. Συλλογίζονταν ἴσως πῶς κ' ἡ εἰκόνα τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς ποῦ χλωμιάζει μέσα στὸ χρόνο κι' ἀποκτάει τὴ στερεότυπη μορφή παλιᾶς φωτογραφίας, ἔχει σὲ ὁμοιότητα, κάποιες ἀναλογίες μὲ τίς φυσιογνωμίες τῆς δημοκρατίας τῶν νεκρῶν ποῦ τίς θυμούμαστε, δίχως ἡ ἀνάμνησή μας νὰ μπερδεύεται μὲ τίς κραυγές, μὲ τίς ὀχρότητες καὶ τὴν ἀποστεωμένη ὄψη τους. Ἔστρεψε ἀπότομα κι' ἀντίκρουσε μὲ μιὰ διαπεραστικὴ ματιὰ τὸ βλέμμα της, ζητώντας νὰ συλλάβει τὸ βαθύτερο νόημα ποῦ ἔκρυβε ἡ ἐρώτησή της.

—Σὰς ἐνδιαφέρει ὁ θάνατος;—τῆς εἶπε.

—Μ' ἐνδιαφέρει κυρίως ἡ σκηνοθεσία του. Λίγα πτί-φούρ,

Ένα ζεστό ρόφημα, ή ήρεμία που πλανιέται στην ατμόσφαιρα. Σε κάποια μικρογραφία, ξέρετε, όλ' αυτά μου θυμίζουν από πολύ μακριά τις προαιώνιες ιεροτελεστίες και την άοριστη νοσταλγία των σπονδών που γαλήνευσαν τις ψυχές των νεκρών! Δεν κατώρθωσε να συγκρατήσει το γέλιο της.—Τι θλιβερές σκέψεις με αναγκάζετε να κάνω σήμερα με τους άοριστους θανάτους σας...

—Πιστεύω,—της απάντησε στον ίδιο ειρωνικό τόνο—σ' αυτό που είπαν, πώς στον επίγειο κόσμο ο άνθρωπος είναι μια τραγωδία που τελειώνει μέσα στα δάκρυα, στον πόνο, και στο θάνατο..

—'Ακόμα!. Πρός θεοῦ ἀφήστε αυτό το ὕφος του αὐτοεξαφαισμοῦ. Μὴ θέλετε νὰ ξεπέσετε στὰ μάτια μου. Σὰς βεβαιῶ πὼς δὲν τὸ κατορθώνετε.

Προσπάθησε πάλι νὰ χαμογελάσει γιὰ ν' ἀποκρούσει τὴ διάγνωση μιᾶς ἀλήθειας πού τοῦ ἀποκαλύπτονταν ξαφνικά. Τὴν ἴδια στιγμή ἔγυρνε γιὰ νὰ τῆς σερβίρει.

—Κάθε φορά που σὰς συναντῶ, σὰς βρίσκω διαφορετικὴ κ' ἐξαντλημένη. Ἡ ζωὴ που κάνετε τώρα, σὰς ἔχει καταβάλλει. Πρέπει ν' ἀπομακρυνθῆτε λιγάκι ἀπὸ τὰ πρόσωπα στὰ ὁποία δώσατε ὅλα τὰ αἰσθημάτά σας. Ἔχετε ἀνάγκη νὰ ξαναρχίσετε μιὰ καινούργια ζωὴ. Κι' ὅμως τὸ ξέρω. Δὲ μπορεῖτε νὰ ὑποφέρετε τὴν παρουσία μου.

—Γιατὶ μεταχειρίζεστε αὐτὰ τὰ σκληρὰ λόγια;

—Σὲ τί θὰ ὠφελοῦσε μιὰ πρόσθετη ἀπόδειξη; Γεγονὸς εἶναι πὼς αὐτὸ που λέω ἔχει μεταβληθεῖ μέσα μου σὲ μιὰ πεποίθηση.

—Τότε μοῦ φαίνεται περιττὸ νὰ μείνω ἐδῶ.

Τοιμάσθηκε νὰ σηκωθεῖ καὶ νὰ φύγει παίρνοντας μαζί της ἕναν κόσμο ἀπὸ τύψεις καὶ συναισθήματα ἀνεκδήλωτα κι' ἀνεξέλεγκτα. Εἶχε μιὰ τέτοια ψυχικὴ εὐπάθεια, πού μιὰ λέξη ἂν ἐκστόμιζε κείνη τὴ στιγμή, θ' ἄφηνε ὅλους τοὺς φόβους της κι' ὅλες τὶς ἐπιφυλάξεις πού διατηροῦσε μέσα της, νὰ ἐξωτερικευθοῦν μὲ τὴν ὁμολογία πὼς ἡ κούραση σκότωνε τὰ ὄνειρά της, πὼς οἱ ἐλπίδες της εἶχαν διαψευσθεῖ, καὶ πὼς ὅλη αὐτὴ ἡ περίοδος τῆς συζυγικῆς ζωῆς της μὲ τοὺς ἀποχωρισμοὺς καὶ τὰ ταξίδια του, μὲ τὶς ἀμφιβολίες καὶ τοὺς φόβους της γύρω ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνη, θὰ μπορούσε νὰ σταθεῖ σὰν

ἀφορμὴ γιὰ νὰ ξυπνήσει ἀπὸ τὴ νάρκη ὅ,τι μέσα της ὑπῆρχε ζωντανό.

—Δὲ θὰ φύγετε! —ἐπέμεινε. Σὰς τὸ ζητῶ γιὰ τελευταία χάρι. Λησμονεῖστε ὅ,τι σὰς εἶπα. Ἦταν μιὰ ἀσυλλόγιστη, μιὰ ὑπερβολικὴ ἀξίωση ἀπὸ μέρους μου.

Κάθησε πιὸ κοντὰ της. Τὸ βλέμμα του εἶχε μιὰ παράξενη δξύτητα πού τὴν αἰσθάνονταν κ' ἡ ἴδια σὲ κάθε γυμνὸ μέρος τοῦ κορμιοῦ της. Ὑστερα τὰ χεῖλη του ἔψαυσαν ἀνάλαφρα τὸ χέρι της, καὶ μὲ τὴν ἴδια ἀπαλωσύνῃ ἀκολούθησαν τὴ λευκὴ προσφορά τοῦ μπράτσου της. Θαρροῦσε πὼς ἄκουε τὴν ὠρα τῆς μοίρας νὰ ἠχεῖ μέσα της, σὰ νὰ τὴν καλοῦσε μὲ μιὰν ἀνυπομονησίαν ἀσυγκράτητη ν' ἀπλώσει τὸ χέρι της γιὰ νὰ φτάσει, σὲ διάστημα πολὺ λιγώτερο τῆς μιᾶς στιγμῆς, ὡς τὴν ἐπιφάνεια, καὶ ν' ἀντικρύσει τὸ θεϊκὸ φῶς. Μὰ ἀποτραβήχτηκε δίχως νὰ δείχνει τὴν ψυχρότητά της.

—Δὲν εἶναι δυνατό πιά τίποτε νὰ διορθωθεῖ. Πρέπει νὰ τὸ παραδεχτήτε.

—Ἔστω· δὲ θὰ κάνουμε πιά λόγο γιὰ τίποτε. Ἀργότερα, ἴσως νὰ ἔχουμε νὰ ποῦμε περισσότερα, καὶ μάλιστα σ' ἕναν τόνο πιὸ εὐθυμο.

Δὲν ἔφερε ἄλλη ἀντίσταση. Ἐκλινε μονάχα τὸ κεφάλι της μὲ τὴν ἔννοια πὼς αἰσθάνονταν κ' ἡ ἴδια τὴν ἀνάγκη νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ ἀκαθόριστο χάος, νὰ δώσει μιὰν ἐνότητα σὲς ἰδιαίτερες σκέψεις της, καὶ νὰ ξαναβρεῖ στὴ λιγόστιγμη σιωπῆ, τὸ πνεῦμα τῆς ἁρμονίας, τῆς αὐτοσυγκέντρωσης καὶ τῆς δροσιᾶς πού ποθοῦσαν. Μοιράζονταν κ' οἱ δυὸ τὸ λιγόστιγμο διάστημα, πού παρεμβάλλονταν σὰ μιὰ σιωπηλὴ παρουσία μεταξὺ τους, γιὰ νὰ σκιάσει τὶς ποικίλες λεπτομέρειες τῆς προηγούμενης συνομιλίας τους. Κοιτάχτηκαν στὰ μάτια μὲ τὴ διάθεση νὰ ποῦν κάτι· μὰ πάλι σιώπησαν. Τοὺς συγκρατοῦσε ἀκόμα μιὰ πνευματικότητα ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ λογικὴ συνάφεια τῆς συνομιλίας τους· μιὰ πνευματικότητα μὲ μόνον δεσμὸ τὴν κατανόηση πού δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ λέξεις γιὰ νὰ ἐκφρασθεῖ.

—'Αλήθεια· πέστε μου τί σκέπτεστε;—τὴ ρώτησε.

Ἐνωθε τὸν ἑαυτὸ της κατακτημένο ἀπὸ τὴ δειλὴ αὐτὴ ἐυγένεια πού τὴν πολιορκοῦσε καὶ πίεζε τὴ σιωπῆ της. Ἄν ἀποφάσιζε κείνη τὴ στιγμή νὰ ὁμιλήσει θὰ ἔλεγε: «Ἄς ποῦμε τὴν ἀλήθεια. Ποτὲ δὲν εἶχα γιὰ σὰς ἄλλο αἶσθημα ἀπὸ τὴν

άπλη έκτίμηση. Πέστε μου καί σεις πώς βιάζεστε νά δοκιμάσετε τις τολμηρές γοητείες κάθε στιγμής πού σάς προσφέρει ή ανέλπιστα ή απομόνωση, γιατί φοβάστε μήπως αύριο δέ θά την ξαναβρήτε» Χαμογέλασε, καί μιá σαγήνη άπλώθηκε στο πρόσωπό της.

—Ξέρετε πολύ καλά πώς δέ σάς έδωσα ποτέ αυτή την εύχαρίστηση πού μου ζητάτε.

—Αυτό είναι αλήθεια.—κ' ύστερ' από μιá μικρή παύση.—Τι έξαίσια μάτια. Έχουν μιá λάμψη τέτοια πού σάς κάνουν μιάν ύπαρξη άδιαπέραστη.

—'Αφάνταστο! Ξέρετε τι σκέπτομαι; Πώς καί σεις δέ μου είπατε ποτέ κείνο πού σάς άπασχολούσε. Κι' όμως διάβαζα τά πάντα μέσα στο νοϋ σας.

Ποτέ ό νοϋς του δέ βρίσκονταν ύποχρεωμένος νά κινηθεί μέ τόσο δυσκολία, όσο αυτές τις ώρες, σ' ένα άυστηρά περιορισμένο πεδίο σκέψεων. Είχε την αίσθηση πώς δεσμεύονταν μέ ό,τι θεληματικά ή άθελά του είχε πει πριν από λίγο, καί ταυτόχρονα ζητούσε νά σπάσει τά όρια του χρόνου για νά μπορέσει, μέ κάθε άνεση, νά κινηθεί ένας κόσμος από στοχασμούς πού έκανε μόνος του. Εύρισκε άστεϊο νά θέλουμε νά σχηματοποιήσουμε τή ζωή, καί πιό άστεϊο άκόμα νά προσπαθοϋμε νά δώσουμε μιá στερεότυπη μορφή μέ άυστηρά λογικά συμπεράσματα στον αίσθηματικό μας κόσμο.

—'Ακούστε με—τής έλεγε—ό,τι σάς έλεγα πριν ήταν ψέματα· λόγια μονάχα—Ούτε ή χαρά πέθανε μέσα μου, μά ούτε καί μπορούμε νά έμποδίσουμε τή ζωή νά συνεχίσει τó δρόμο πού διέκοψε. Έλάτε νά φύγουμε μακριά από τόν τόπο μας.

—Μήν είστε παράλογος! Ξέρετε πολύ καλά πώς...

Σηκώθηκε από τή θέση του· μέσα στο λιγοστό φως της κρατούσε τó πρόσωπο ανάμεσα στα δύο του χέρια καί μ' ένα πάθος της ψιθύριζε μιá λέξη· τή μόνη—άλιμονο—λέξη πού όλοι μας μεταχειριζόμαστε σέ άνάλογες στιγμές. Έκείνη χωρίς ν' άπαντήσει τόν κοίταζε στα μάτια άνυπεράσπιστη. Τήν κυρίευε ή ιδέα πώς ύποχωρούσε μπροστά σέ μιá δύναμη άνώτερη από τή θέλησή της, ικανή νά της δώσει την ποθητή συγχώρηση για ό,τι θά άμνεισκε σάν πράξη όριστική στη ζωή της. Έσκυψε καί τή φίλησε στο στόμα. Θαρρούσαν κ' οί δυό «πώς ή νύχτα δέ θά έφτανε ποτέ στο τέρμα της. Κι' άν ξανάρχιζε μιá καινούργια μέ-

ρα, ή ζωή θά είχε μιάν όψη διαφορετική».

Είχε σκοτεινιάσει όταν χωρίσθηκαν. Έη άστροφεγγιά του έδινε τή διάθεση νά περπατήσει στους δρόμους. Ένα άνάλαφο άεράκι έκανε τά σύρματα καί τά κλαδιά τών δέντρων νά σαλεύουν πάνω στο έδαφος. Καί καθώς πατούσε τó τρεμάμενο σύμπλεγμα της σκιάς τους, είχε την αίσθηση πώς ζαλίζονταν καί ταλαντεύονταν κι' ό ίδιος πάνω στο στερεό έδαφος.

Ός τή στιγμή πού πέρασε στην κάμαρά της δέν είχε συναντήσει κανένα γνωστό της πρόσωπο, ούτε κ' έτυχε ν' αντίκρυσει τó βλέμμα κάποιου από τó άμεσο περιβάλλον της. Κ' ένωθε μιάν ένοχη χαρά γι' αυτό. Μά καθώς μ' ένα άνακουφιστικό άνάλαφο άναστεναγμό, άνάμιχτο μέ μιá νωχέλεια, στάθηκε στη μέση της κάμαράς της κ' έβγαλε τó καπέλλο της, είδε μέ μιá φευγαλέα ματιά τó πρόσωπό της στον καθρέφτη. Μιá κίνηση άπότομη πού έκανε, όφείλονταν στο ένστικτό της ν' άποφύγει αυτή τή συνάντηση μέ τόν έαυτό της. Μά όσο άργούσε νά λάβει μιάν άπόφαση, μιá στάση, νά κατευθύνει μιάν ενέργεια της, τόσο δέν κατώρθωνε νά σπάσει τó δεσμό μ' αυτή την παρουσία. Ένωθε τόν έαυτό της αιχμαλωτισμένο από μιá δύναμη τυφλή πού ζητούσε σάν ένας άλλος άνώτερος κριτής, μιάν άπολογία, μιάν έξομολόγηση, για ό,τι έκανε. Όλη ή άκαταστάλαχτη κι' άδιαιμόρφωτη άνησυχία πού τή διαπερνούσε σάν ένα άνύποπτο ρίγος ως εκείνη τή στιγμή, μεταβάλλονταν σιγά-σιγά σ' ένα συναίσθημα ξεκάθαρο καθώς έστρεφε νικημένη καί κοίταζε ύστερα τó πρόσωπό της. Ένωθε νά την άγγίζει ή αίχμη της φλόγας πού άπλωνε μιá κοκκινάδα στο πρόσωπό της. Θ' άφηνε λοιπόν τόν έαυτό της νά νικηθεί από αυτή την έσωτερική σιωπή, έτσι για νά μεταμορφώσει σ' ένα τέρας τó άνέκφραστο περιεχόμενο της ιδιαίτερης ζωής της, ή θά έπιχειρούσε ν' άποσπάσει τόν άντρα της από αυτή τή βεβαιότητα πού κατοχύρωνε τόν έαυτό του; Καί μιá έκνευρίζονταν μέ την ιδέα πώς είχαν χαλαρώσει τούς δεσμούς τους στο διάστημα αυτό του χωρισμού τους, πώς τούς είχαν άπλοποιήσει στο αίσθημα της ύπόληψης πού τρέφουμε στα πρόσωπα μέ τά

ὅποια ἐλάχιστα βλεπόμαστε· καὶ μιὰ πάλι ἀντλοῦσε ἐλπίδες ἀπ' αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ γεγονός τοῦ χωρισμοῦ τους, ποῦ σύντομα—συλλογίζονταν—θὰ στέκονταν πλούσιο σὲ ἀπρόβλεπτες δυνα-τότητες νὰ χαρίσει τὴν πρόσκαιρα ταραγμένη ἁρμονία στὴ ζωὴ τους. Μὰ πρὶν' ἀπὸ ὅλα, τὴ βασάνιζε ἡ ἐρώτηση ποῦ ἔθετε στὸν ἑαυτὸ της, ὕστερ' ἀπὸ τὴ σημερινή της πράξη: νὰ φανέρωνε ὀλόκληρο τὸ παρελθόν της γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖ ὀριστικά ἀπὸ ἕνα βᾶρος, γιὰ ν' ἀπαλλάξει ἴσως καὶ τὸν ἄντρα της ἀπὸ τὴ σκιά μιᾶς ὀποιας ἀμφιβολίας. Πίστευε πὼς ἔτσι θὰ εἶχε ὅλο τὸ δικαίωμα νὰ δώσει, μαζί μ' ἕνα πλατύτερο περιεχόμενο, κι' ὅλη τὴν ἔν-ταση στὴν ἐξομολόγησή της, πὼς ἀληθινὰ δὲν ἀγαποῦσε παρὰ τὸν ἄντρα της.

ΓΙΩΡΓ. ΔΕΛΙΟΣ

JEAN GRENIER

ΕΠΟΧΗ ΟΡΘΟΔΟΞΙΩΝ

Χτυπητὸ χαρακτηριστικὸ τῶν δέκα τελευταίων ἐτῶν εἶναι ἡ ἀπότομη μετάπτωση ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη ἀμφιβολία σὲ μιὰν ἐλπίδα ἐξίσου χωρὶς ὅρια.

Ἄς θυμηθοῦμε τὴ μεταπολεμικὴ περίοδο: τὰ πνεύματα ἦταν παραστρατημένα (ὀλότελα ἀντίθετα ἀπὸ τίς ἐπιχειρήσεις ποῦ εὐημεροῦσαν). Ἄναζητηση τοῦ σκανδάλου, τῆς μπλόφας, ἄρνηση κάθε ἀξίας στὴν κοινωνία ἀκόμα καὶ στὴ ζωὴ, αὐτοκτονίες, κλπ., νὰ ὁ ἀπολογισμὸς αὐτῆς τῆς γενεᾶς. Ἐκεῖνο ποῦ τὴν χαρακτηρίζει, πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴ ρωμαντικὴ γενεά, εἶναι ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἄρνηση τῶν ἀξιῶν ποῦ ὁ ρωμαντισμὸς διαφύλαγε ξεχωριστά. Ὑπῆρξε πραγματικά μιὰ γενεὰ ἐναντίον. Ἡ κρίση ὅμως αὐτὴ ἦταν πραγματικά πολὺ ὀξεῖα γιὰ νὰ μπορέσει νὰ διαρκέσει. Βάσταξε ὡστόσο ἑπτὰ χρόνια (1917-1924). Τὸ 1924 ἡ κρίση περνᾶ· κι' ἀρχίζει νὰ γίνετα ἀντιληπτὴ ἡ σοβαρότητα καὶ ἡ ἔκτασή της (Riviere καὶ Arland στὴ Nouvelle Revue Française, πολλοὶ νέοι στὴν «ἐξέταση τῆς συνειδήσεως» τῶν Cahiers du mois). Τώρα πιά δὲν ἐπικρατεῖ ἀπελπισία παρὰ μόνο ἀνησυχία. Καὶ ἡ «Littérature», ἔκφραση τοῦ ντανταϊσμοῦ, παραχωρεῖ τὴ θέση της στὴν «Revolution surréaliste», ποῦ ἀκολουθεῖ τὸ πρῶτο μανιφέστο τοῦ Breton, πρόγραμμα αὐτὴ τὴ φορά θετικό—μὲ τάσεις μεταψυχικῆς. Ταυτόχρονα βγαίνει τὸ «Philosophies», ποῦ κι' αὐτὸ ἔχει πρόγραμμα θετικό—μὲ τάσεις μεταφυσικῆς. Πρόκειται καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις γιὰ τὸ ξεπέρασμα τῆς πραγματικότητας, γιὰ τὸ χτίσιμο ἑνὸς πνευματικοῦ κόσμου, γιὰ δραπέτευση. Αὐτὸ εἶναι ἤδη μιὰ πηγὴ πίστεως κ' ἐλπίδας. Τὰ περιστρεφόμενα τραπεζάκια καὶ οἱ Δερβισηδες εἶναι τῆς μόδας. Πνευματισμὸς καὶ φακισμὸς. Αὐτὸ βάσταξε σχετικὰ λίγο, γιὰτὶ κάθε νέα γῆ

της επαγγελίας αποκαλύπτονταν χιμαιρική. Το «grand jeu» ανήκει σ' αυτή τη μεταβατική περίοδο.

Θέλουν ύστερα να βρουν πλησιέστερα στηρίγματα. Οι σουρρεαλιστές και οι άλλοι στρέφονται προς τον κομμουνισμό, ύποστηρίζοντας ταυτόχρονα πώς διατηρούν την ελευθερία εξέτασή τους: είναι η περίοδος του «Esprit» και του «σουρρεαλισμού στην ύπηρεσία της επανάστασεως». Το 1932 δεύτερο μανιφέστο του Breton και εμφάνιση της «Commune». Ο σουρρεαλισμός διαλύεται προς όφελος του κομμουνισμού. Μάταια ο Breton προσπαθεί να συγκρατήσει τον Aragón και διακηρύττει στην «Πολιτική θέση του σουρρεαλισμού» τα δικαιώματα της διανοήσεως και τάσσεται με το μέρος της ιδεολογικής επανάστασεως και ενάντια στους επαναστάτες της πράξεως. Αυτό όμως είναι ολότελα άνωφελος: η εποχή των αιρέσεων πέρασε, όπως είχε περάσει και η εποχή των αρνήσεων. Τώρα βρισκόμαστε στην εποχή των Όρθοδοξιών. Τη στιγμή που ο Romain Rolland και ο André Gide, οι ιερείς αυτοί της θρησκείας του πνεύματος, είχαν προσκολληθεί στα Σοβιέτ, αντιπροσωπεύμενα από τον Στάλιν, θα ήταν μεγάλο σφάλμα να έχει κανείς επιφυλάξεις. Το να είναι κανείς σήμερα επαναστάτης κατά του Στάλιν, είναι το ίδιο σαν να ήταν μοναρχικός κατά του Mauffas και καθολικός κατά του Πίου του ΧΙ. Αυτές είναι διαθέσεις πολύ ευγενικές μ' α' που επιτρέπονται μονάχα στη νεολαία 'Η ώριμη ηλικία (και έννοια μ' αυτό, μια γενεά που έχει ώριμη ηλικία) λαχταρά και διψά πραγματοποιήσεις. 'Εκείνο που επείγει δεν είναι πια ν' αποκτήσουνε μια πίστη μ' α' να προσκολληθούνε σ' ένα κόμμα. ¹

Αυτό δεν κατορθώνεται χωρίς ένδοκομματικές ρήξεις. Κάποιος έκανε την παρατήρηση κάποτε πώς η άνωτερότης ενός Τρότσκι απέναντι ενός Στάλιν ήταν παταγώδης: πώς στην Γαλλία ο Bergery, ο Deat, ο Doriot θεωρήθηκαν ύποπτοι από τ' α' τους τ' α' κόμματα και αντικατασταθήκαν με ανθρώπους,

¹) Μπορεί να υπάρχει ακόμα κ' η πάρα πολύ ευγενικά φροντίδα που έχει ο André Gide λ. χ. ν' αλλάξει τον κόσμο για να τον ανακουφίση, ελευθερος να χρησιμοποιη όγκωδεις διαβεβαιώσεις κ' αυτό γιατί ο κόσμος βιάζεται. Σύμφωνα με το γράμμα του στον Jean Schlumberger. (André Gide et notre temps, σελ. 89).

για τους οποίους το λιγώτερο που μπορεί να πη κανείς χωρίς να σοκάρη κανέναν, είναι ότι δεν έχουν καινούργιες ιδέες. Να μια παρατήρηση που σε κάνει να επαναστατήσεις όταν είσαι πολύ νέος γιατί δεν ξέρεις ότι το κόμμα είναι ένας μηχανισμός που έχει ανάγκη από μηχανολόγους.

Πάντως ένα πράγμα είναι βέβαιο: ένα μέρος του διανοητικού κόσμου της άριστερας προσκολλήθηκε στον κομμουνισμό: και μ' αυτή την προσκόλληση υιοθέτησε το μαρξισμό. 'Από την άποψη αυτή τίποτε πιο χαρακτηριστικό από τη συλλογή «Προβλήματα» των «Διεθνών κοινωνικών εκδόσεων» που προσπαθεί να παρουσιάσει συμφωνία ανάμεσα στα σημερινά συμπεράσματα της έπιστήμης και στο μαρξισμό. Γιατί ο μαρξισμός δεν είναι πια μόνο οικονομική θεωρία, είναι φιλοσοφία, είναι ακόμα και θεολογία. Και στην περιοχή του τίθεται σήμερα το ίδιο πρόβλημα που είχε τεθεί τον δωδέκατο αιώνα για τη Βίβλο. 'Επρόκειτο τότε να κατορθώσουν να συμφωνήσουν τη Βίβλο με τον 'Αριστοτέλη (που αντιπροσώπευε την 'Επιστήμη). Τώρα πρέπει με κάθε μέσο να συμφωνήσει ο Μάρξ με τις τελευταίες αντιλήψεις του τρανσφορμισμού, του ατομικισμού, της ψυχολογίας, με τις τελευταίες στατιστικές και την πιο προχωρημένη άστρονομία. Πρόβλημα δύσκολο μ' α' στο κάτω κάτω όχι πιο άλυτο από το προηγούμενο. Φτάνει να έχει καλή θέληση ο αναγνώστης και θέληση ο συγγραφέας.

Ό'τε καν μου ήρθε η ιδέα ν' αρνηθώ κάθε αξία στη σκέψη του Κάρλ Μάρξ. Θα μου επιτραπεί όμως να πώ, αφού η γνώμη μου δε λογαριάζεται, μια και δεν είμαι γραμμένος σε κανένα κόμμα και δεν πρόκειται να χαρισθώ σε κανένα, θα μου επιτραπεί να πώ πώς η σκέψη του Κάρλ Μάρξ δεν άγκαλιάζει όλο το παρελθόν κι' όλο το μέλλον της ανθρωπότητας, όλες τις θρησκείες, όλες τις τέχνες, όλες τις έπιστήμες, όλες τις μεταφυσικές... Και ότι ο ίδιος ο Μάρξ ήταν λιγώτερο φιλόδοξος από τους μαθητάς του. Κι' ακόμα, αν και δεν έχω κανένα δικαίωμα να μιλω για λογαριασμό τους, τολμώ να ύπερασπιστώ τον εργάτη, που δεν μπόρεσε να μορφωθεί, η που μπόρεσε ν' αποκτήσει κάποια ήμισιάθεια, το χωρικό, τον φτωχό και να σ' ας πώ: αν θέλετε να τον ελευθερώσετε, ελευθερώστε τον ολοκληρωτικά. Μην τον εξαλαφρώσετε από τις ύλικές εκείνες στενοχώριες που τον καταπιέζουν για να επιβάλλετε

Ένα άλλο φορτίο στη διάνοιά του. Μην καταπολεμάτε τη σκοτεινή αμάθεια μέσα στην οποία η Μπουρζουαζία κρατούσε το λαό, για να την αντικαταστήσετε με την προλεταρική αμάθεια. Λυπηθήτε τους καυμένους αυτούς ανθρώπους, που παρουσιάζετε οί ύποστηρικτές των. Μην τους βάζετε να πληρώσουν τις ύπηρεσίες σας με περιορισμό στους διανοητικούς των όρίζοντες, μην τους κάνετε διανοουμένους ευνούχους. Μ' αυτό δέν θά γίνουν πιό εύτυχισμένοι· κ' εκείνοι που θά τó καταλάβουν θά σάς μισήσουν. Μην αντικαθιστάτε μιá μόρφωση ελαττωματική με μιάν άλλη άκρωτηριασμένη. 'Ο σοσιαλισμός άντι νάσαι περιορισμός έπρεπε νάσαι εύρυνση του πνεύματος. Δέν λέγω πώς ó Jaupès κατόρθωσε να συμφιλίωση τόν Πλούταρχο, τόν Michelet και τόν Κάρλ Μάρξ, καθώς τó έλπιζε· τόν έπιδοκιμάζω όμως που προσπάθησε να «μην άφαιρέση τίποτε από τήν ανθρώπινη ζωή». Δέν ξέρω άν ó Ρομαίν Ρολλάν έκανε μιάν αίρετική πράξη εκθειάζοντας τó ρόλο των μεγάλων άνδρων, Μπετόβεν, Μιχαήλ Άγγέλου, Τολστόι, Γκάντι, μά τόν εύγνωμονώ που έγραψε: «Ένας ύλισμός χωρίς καμμιάν άνωτερη πνοή βαραίνει τή σκέψη... 'Ο κόσμος πνίγεται... "Άς άφήσουμε να μπή ó καθαρός άέρας... "Άς άναπνεύσουμε τήν πνοή των ήρώων». Δέ ξέρω άν ó Réguy, ó Hamr, ó Henri Frank κι' άλλοι σφάλανε, μά όσο για μένα έξακολουθώ να μην τó πιστεύω.

Όστόσο σήμερα όλοι εργάζονται σε μιάν έπιχείρηση διανοητικής καταπτώσεως με τó πρόσχημα να διαδόσουν μιá καινούργια κουλτούρα που είναι γι' αυτούς ή άληθινή. «Στó φώς του Μαρξισμού» νομίζουν πώς έξηγοδν όλα τά γεγονότα κι' όλες τίς άνακαλύψεις. Διαβάζουμε σ' ένα άλλο έργο «Βιολογία και Μαρξισμός», άκριβώς σχετικά με τή Μαρξιστική θεωρία: «Τήν κατηγορούν ως τυρσννία του πνεύματος· παραπονοδνται ότι βλάπτει τήν άντικειμενικότητα τής γνώσεως». Αύτή άκριβώς είναι ή κατηγορία μας. Και ó συγγραφέας δίνει δυό άπαντήσεις. 'Η πρώτη: «Δέν έχει έδω θέση τó να έξετάσουμε άν ή έπιστήμη είναι καν άντικειμενική ή άν, τó εναντίο, σε μιάν ώρισμένη έποχή..., οί άντιλήψεις της δέν έξερτώνται σε μεγάλο βαθμό από τήν τεχνική συγκρότηση και τή σύσταση τής κοινωνίας κι' άν έπομένως ή διαβεβαίωση τής άνεξαρτησίας του πνεύμα-

τος δέν είναι πλάνη, ύπόκρίτρια ή όχι, που σκεπάζει μιá κατάσταση πραγμάτων άναπόφευκτη... ' Καταλαβαίνει ó καθένας πώς τó δεύτερο μέρος τής προτάσεως είναι τó γερό κι' ότι ποτέ ως τώρα ή έπιστήμη δέν μπόρεσε ν' άπαλλαγή από τήν τεχνική και τή μορφή τής κοινωνίας. Αύτή είναι ή θέση που ύποστηρίζεται λ. χ. «Στó φώς του Μαρξισμού», άναφορικά με τήν άστρονομία, από τόν κ. Henri Mineur. 'Η γέννηση αύτης τής έπιστήμης στην Αίγυπτο έξηγεΐται κατ' αυτόν όλóτελα από τήν άνάγκη να ξαναβρίσκουν, ύστερα από τίς πλημμύρες, τίς άκριβείς διαστάσεις των άγρών, στη Χαλδαία από τήν έπιθυμία να γνωρίσουν τó μέλλον· στην Έλλάδα ώστόσο είναι ύποχρεωμένος να παραδεχτή ότι ή έπιστήμη είχε θεωρητική καταγωγή, γιατί είναι δύσκολο να κάνη διαφορετικά, μά κ' έδω θέτει έπιφυλάξεις. Πώς έξηγεΐται ώστόσο πώς ή καθαρή θεωρία είχε προηγηθί από τόσες τεχνικές έφευρέσεις; "Άς παραδεχτούμε όμως πώς δέν ύπάρχει άντικειμενική έπιστήμη, άρα ούτε και καθαυτό έπιστημονική άλήθεια. Αυτό θέλετε να πήτε;

Άμέσως όμως κατόπι και χωρίς κανένα ένδιάμεσο, χωρίς καμμιά μεταβατική περίοδο, ó ίδιος συγγραφέας γράφει :

«'Ο σκοπός αυτού του βιβλίου είναι να δείξη, με παραδείγματα τής Βιολογίας τουλάχιστο, πώς ó διαλεκτικός ύλισμός δέν μπορεί νάσαι τυραννικός για τήν έπιστήμη, γιατί είναι ή ίδια ή έπιστήμη, προεκτεινομένη χωρίς χάσματα, με τή βοήθεια των έμπειρικών μεθόδων της, αλλά με τήν θέληση να μην ύποχωρή μπρός σε καμμιάν άπ τίς ίδιες της σννέπειες». ² Πριν από λίγο ή 'Επιστήμη ήταν καταδικασμένη ν' άντικαθρεφτίξη τó κοινωνικό καθεστώς· τώρα δίνει τήν όλoκάθαρη άλήθεια. ³ Ήταν ύποκείμενη σε πλάνες· να που τώρα είναι άλάθητη. ⁴ Ήταν ύποδουλωμένη. να που λευθερώθηκε. Κι' όλα αυτά γιατί από τή μιá φράση ως τήν άλλη ó συγγραφέας θυμήθηκε πώς όλα είναι ίστορικά, σχετικά και διαλεκτικά σ' αυτόν τόν κόσμο, έκτός από τή θεωρία του Μάρξ.

¹) «Βιολογία και Μαρξισμός» σελ. 7. 'Εγώ ύπογραμμίζω. Τó έργο είναι έπιστημονικά άσφάλαστο άλλωστε, και τó παίρνουμε άπλως ως παράδειγμα, άνάμεσα σε πολλά άλλα.

²) 'Ιδιο βιβλίο, σελ. 8. 'Εγώ ύπογραμμίζω.

Παράξενη δικαιοσύνη, που την όριζει μιὰ παράγραφος. Τὸ νὰ περνᾷ μιὰ θεωρία τόσο γρήγορα ἀπὸ τὸν ἀτόφιο πραγματισμὸ στὸ θετικισμὸ τὸν πιὸ καθαρὸ, δὲν εἶναι ἐχέγγυο τῆς στερέωσής της.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι μποροῦν ὅλα νὰ δικαιολογηθοῦν μὲ τὴν «διαλεκτική». Αὐτὸς ὁ ὅρος ἔχει μιὰν ἀλάθητη μαγικὴν ιδιότητα. Ἐπιτρέπει νὰ μείνῃ κανεὶς ὑλιστῆς παραδεχόμενος ταυτόχρονα τὴν ὑπαρξὴ πνεύματος, νὰ κάνῃ κανεὶς δικές του τὶς ἰδέες τῶν ἀντιπάλων του δίνοντάς τες μιὰν ἄλλην ὀνομασία· νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς μαζὺ καὶ τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ γιατί ὁ καιρὸς ποὺ κυλᾷ συμπυκνώνει τὶς ἀντίθετες ἀπόψεις καὶ καταρρίπτει τὶς ἀντιθέσεις. Κ' ἔτσι ὅσες φορές ὁ ὑλισμὸς ἔχει ἀποτύχει—καὶ οἱ ἥττες του σὲ ὅλα τὰ πεδία εἶναι ἀμέτρητες—λένε ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν «παλιό» ὑλισμὸ τὸ «μηχανικό» ὑλισμὸ ποὺ δὲν ἔχει τίποτε κοινὸ μὲ τὸν «διαλεκτικό» ὑλισμὸ.

Ὁ πρῶτος ὑποστηρίζει θέσεις ποὺ μποροῦσαν νὰ ἐξελεγχθοῦν καὶ διαψεύονταν ἀποτελεσματικὰ μὲ τὰ ἐπιστημονικὰ πειράματα· ὁ δεῦτερος βολεύεται σ' ὅλες τὶς περιστάσεις καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε νὰ τὸν ἐπαληθεύσῃ κανεὶς οὔτε νὰ τὸν διαψεύσῃ, γιατί εἶναι ἀσύλληπτος. Πότε σερβίρουν μὲ τὸ ὄνομά του ἰδέες ποὺ ἦταν ἀναγνωρισμένες ὡς ὀρθές σὲ διάφορες ζένες περιοχές, κ' ἔτσι βλέπει κανεὶς καμμιά φορά τὸν Μάρξ νὰ συμπληρώνῃ τὸ Νεύτων, τὸν Λαμάρκ, τὸν Δαρβίνο κπλ... Πότε πάλι δὲ διστάζουν νὰ ἔρχωνται σὲ ἀντίφαση μὲ τὸν ἑαυτὸ τους ἐν ὀνόματί του. Ὁ «διαλεκτικός» ὑλισμὸς μπορεῖ νὰ σοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ὑποστηρίξῃς ὅποιαδήποτε ἰδέα... Εἶναι ὁ θρίαμβος τῆς σκοτεινῆς ἀσάφειας καὶ τῆς συγχύσεως. Μὴ ρωτᾶτε λοιπὸν ἕνα Μαρξιστὴ ἂν πιστεῦῃ στὴν ὑπαρξὴ πνεύματος ξεχωριστοῦ ἀπὸ τὸ σῶμα. Θὰ σᾶς ἀπαντήσῃ πῶς τὸ πρόβλημα τίθεται ἐσφαλμένα, πῶς τὸ κάθε τι βρίσκεται σὲ κίνηση στὸν κόσμον καὶ πῶς τὸ πνεῦμα δὲν μπορεῖ νὰ χωριστῇ ἀπὸ τὸ σῶμα. Δὲ θ' ἀρνηθῇ πῶς ὑπάρχει πνεῦμα μὰ δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ καθορίσῃ τὶς σχέσεις του μὲ τὸ σῶμα μὲ καταληπτό τρόπο. ¹ Κι' αὐτὸ γιατί ὁ Μαρξισμὸς, ὕστερ' ἀπὸ τὸν ἔγε

¹) Τὸ μόνο ποὺ ξέρουμε, εἶναι πῶς «ἡ σκέψις εἶναι ἕνας ὑπεροργανισμὸς πρωτότυπος καὶ γεμᾶτος ἐνέργεια». (Ἰδιο βιβλίο, σελ. 92). Αὐτὸ εἶναι ὑλισμὸς πολὺ περιορισμένος καὶ Μαρξισμὸς πολὺ ἀνεπτυγμένος.

λιανισμό, στηρίζεται σ' ἕνα σύστημα μεταμορφωτικῆς ἐξελίξεως, ποὺ δικαιολογεῖ τόσο τὴ θέση ὅσο καὶ τὴν ἀντίθεση, συμπυκνώνοντάς τες σὲ μιὰν ἀνώτερη «σύνθεση».

Αὐτὸς ὅμως ὁ παραλογισμὸς ποὺ στήνεται σὰν ὑπέρτατη μέθοδος γιὰ νὰ κρίνῃ τὰ πάντα ἀντισταθμίζεται μὲ μιὰν ὑπέρμετρη αἰσιοδοξία, ποὺ θυμίζει τὴν αἰσιοδοξία τοῦ Ρενάν στο «Μέλλον τῆς Ἐπιστήμης». ποὺ τὴν ἀποκήρυξε ὡστόσο στὸ τέρμα τῆς ζωῆς του: «Ὁ Μαρξικὸς ὑλισμὸς δὲ δειλιάζει μπροστὰ στὸ ἐνδεχόμενο, μήπως ἡ ἐπέκταση αὐτῶν τῶν ἀναλογιῶν (τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας μὲ τὴ φύση) καὶ ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ποὺ ἐπακολουθεῖ, καταστήσουν ἀπερίοριστες, ἂν δὲν ἐπέλθῃ καμμιά καταστροφή νὰ τὶς ἐκμηδενίσῃ; Γι' αὐτὸν ἡ θεότητα εἶναι στὸ μέλλον τῆς Ἰστορίας καὶ ὄχι στὸ παρελθόν. (σελ. 89). Ὁ ἄνθρωπος ὁ Μαρξιστῆς ξέρει ἄλλωστε πῶς ὁ ἴδιος δὲν εἶναι παρά «ἕνα στοιχεῖο μιᾶς πελωρίας μεταμορφωτικῆς ἐξελίξεως, ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ τὴν ἄβυσσος ἢ ἀπὸ τὸ πέρα ἀκόμη, θὰ ἔξφυγῃ ὀριστικὰ ἀπὸ τὴ ζωώδη κατάσταση, μὲ τὴ χωρὶς τάξεις κοινωνία, καὶ θὰ βᾶ δίστη σιγὰ-σιγὰ πρὸς μιὰν ἀπερίοριστη δύναμη» (σελ. 215).

Βρισκόμαστε στὸ μεσουράνημα τοῦ μεσσιανισμοῦ, ἐνὸς μεσσιανισμοῦ, ποὺ δικαιολογεῖ ἐκ τῶν προτέρων ὅλες τὶς ἀνθρωποθυσίες, γιατί τί εἶναι ἡ ζωὴ μερικῶν χιλιάδων ἢ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, μπροστὰ σ' ἕναν ἐπίγειο παράδεισον, γιὰ τὸν ὁποῖο εἴμαστε βέβαιοι;

Σήμερα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, οἱ παλιές αὐτὲς ἐλπίδες ζωντάνεψαν καὶ ἐμψυχώνουν τὴ νεολαία. Εἶναι κανεὶς μαρξιστῆς, τὸ 1935, ὅπως ἦταν Δημοκρατικὸς τὸ 1880.

Ὅστόσο δὲν εἶναι ὠραία ἀποστολή, θὰ μᾶς ποῦν, ἡ διάδοση τοῦ πολιτισμοῦ; Χωρὶς ἀμφιβολία, καὶ δὲν θᾶχε κανεὶς σὲ τίποτε νὰ κατηγορήσῃ τὸν κομμουνισμὸ ἂν εἶχε πρόθεση νὰ μορφώσῃ μὲ ἀνιδιοτελεῖ τρόπον. Δυστυχῶς ὅμως δὲν συμβαίνει καθόλου αὐτό. Εἶδαμε τὸ ἐξῆς παράδοξο φαινόμενο: νὰ παίρνει τὴν πρωτοβουλία ἐνός «Συνεδρίου γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ», ἕνα κόμμα ποὺ ἐπιβάλλει ἕνα καθεστῶς τρόμου στοὺς διανοουμένους, μὲ τὸ νὰ μὴ παραδέχεται καμμιά «παρέκκλιση» εἴτε πρὸς τ' ἄριστερά εἴτε πρὸς τὰ δεξιά, ὅπο τίς καθαρὲς του ἀρχές, καὶ μὲ τὸ νὰ μὴν ἀνέχεται τοὺς ἐπιστήμονες καὶ τοὺς καλλιτέχνες παρά μόνο ἂν εἶναι αὐστηρὰ «οὐ-

δέτεροι» ή μάλλον αν προσκολληθούν με πάθος στην ιδεολογία του· μ' αυτόν τον όρο, και μόνο μ' αυτόν όμως, τους τιμούν, τους σέβονται· και καταλαβαίνω πολύ καλά έναν μυθιστοριογράφο ή έναν μουσικό που δέχεται αυτές τις συμβατικές τιμές· γιατί μήπως από καταβολής κόσμου δεν είδαμε πώς οι καλλιτέχνες που είναι πραγματικά έρωτευμένοι με την τέχνη τους προσπαθούσαν μόνο να βρουν το ήθικό κλίμα μέσα στο οποίο θα μπορούσαν να δημιουργήσουν, χωρίς να σκοτίζονται για τις ιδέες, που επικρατούσαν εκεί· προτιμώντας, αν ήταν ανάγκη, τη Ρώμη του Λέοντος του Χ από τη Φλωρεντία των Μεδίκων ή από το Παρίσι του Φραγκίσκου του πρώτου. Κανείς δεν τους κατηγορήσε γι' αυτό, και πολύ σωστά. "Αν πρόκειται όμως γι' ανθρώπους που αποδίδουν αξία στις καθαυτά ιδέες, για τους οποίους το να πιστεύουν αυτό ή εκείνο είναι μια υπόθεση σοβαρή, γι' ανθρώπους που περάσανε κρίσεις πεποιθήσεων, τότε όχι. Ξαπλώστε τον πολιτισμό μάλιστα· μην εξασφαλίζετε όμως, μετά το θρίαμβο του πρωτόγονου πνεύματος στη Μπουρζουαζία, τον θρίαμβο του πρωτόγονου πνεύματος στους έργατες. ¹

* *

"Ό,τι λέγαμε για τον κομμουνισμό μπορούμε να το πούμε για ένα δόγμα αντίθετο αλλά εξίσου της μόδας, τον Τομισμό. Με την προτροπή του Λέοντος XIII, ή Έκκλησία ξαναγύρισε όριστικά ύστερ' από δυο αιώνες καρτεσιανισμού ή έκκλησιαστικού ρωμαντισμού στο σύστημα του Άγιου Θωμά του Άκουϊνάτου. Από τη συμφιλίωση της θρησκείας με τον Καρτέσιο προτίμησε, τη συμφιλίωσή της με τον Άριστοτέλη. Και τους δυο αυτούς ώστόσο ή θρησκεία τους είχε καταδικάσει πρώτου να τους έκθειάση. Τι σημαίνει όμως; Πάντως είναι βέβαια δικαίωμα ενός καθολικού να είναι τομιστής όπως ενός σοσιαλιστού να είναι μαρξιστής. "Όμως είναι με μανία, όμως είναι

¹) Το «Συνέδριο για την υπεράσπιση του πολιτισμού» φάνηκε άλλωστε σχετικά ελαστικό. Κ' έκανε ωφέλιμο έργο που άφησε να ελπίζεται πως ή ελευθερία της σκέψεως θα συμβιβάζονταν κάποτε με τον κομμουνισμό.

με μέθη· όμως δεν ανέχονται να ναι κανείς τίποτε άλλο.

Στη Γαλλία μ' ένα πνεύμα τόσο ανοιχτό και προικισμένο με τόση γενναιοφροσύνη σαν του Maritain, οι κίνδυνοι του αγώνος δεν μπορούσαν να ναι μεγάλοι· γιατί όσο αδιάλλακτο είναι αυτό καθ' έαυτο το δόγμα, τόσο επιδέχεται εφαρμογές αναρίθμητες και άπεριοριστές έκτάσεως. Σας λένε: έξω από τον τομισμό δεν υπάρχει σωτηρία ψυχής, σας αποδειχνουν όμως πώς κατά βάθος, είσθε τομιστής, χωρίς να το ξέρετε. "Έτσι ο Maritain με λεπτότατες αναλύσεις προσπαθεί να εισαγάγη και πάλι την τέχνη στους κόλπους της Σχολαστικής θεολογίας και αν είναι αμφίβολο, το αν ο τομισμός κέρδισε τους μύστες ανάμεσα στους καλλιτέχνες, γιατί αυτοί δεν διαθέτουν καιρό να μάθουν την άκανθώδη διάλεκτο της σχολής, είναι όμως βέβαιο πώς πολλοί, κι' όχι απ' τους άσήμαντους, έλαβαν μέρος στη θρησκευτική άφύπνιση του είκοστου αιώνα. Με την ώθηση του Maritain και οι έπιστήμες άκόμη προσεκλήθησαν να πληρώσουν φόρο τιμής στον Δόκτορα Angeliqne. Το 1926 ιδρύθηκε ή «Έταιρία της Φιλοσοφίας της φύσεως», που δημοσίευσε τα Cahiers· σ' αυτά κάθε έπιστημονική έργασία διαβαζόταν, προτού δημοσιευθί, από ένα φιλόσοφο και κάθε φιλοσοφική έργασία υπεβάλλετο στην κρίση ενός έπιστήμονος. Εύφυης μέθοδος από την οποία πρέπει ν' αναγνωρίσουμε την έλλειψη αίρετικού πνεύματος. Αυτό όμως δεν κάνει λιγώτερο αυτά τα «τετράδια» να έχουν συνταχθί ad maiorem gloriam Aquinatis. "Άς ξεετάσουμε π. χ. το «τετράδιο» για τον «τρανσφορισμό». Οί συγγραφείς του είναι βέβαια άναγκασμένοι ν' αναγνωρίσουν πώς υπάρχει μια εξέλιξη κι' ότι ο κόσμος δεν βρήκε από τα χέρια του δημιουργού καθώς είναι σήμερα. Έπανερχόμενοι, όμως, σε μιάν παλιά διάκριση, παραδέχονται την εξέλιξη κι' αποκρούουν τον τρανσφορισμό. Τα ζωϊκά όντα έκαναν την εμφάνισή τους διαδοχικά επάνω στη γη και πιθανώς κατ' ευθείαν καταγωγή· δεν μεταμορφώθηκαν όμως από το ένα γένος στο άλλο κάτω από την επίδραση μηχανικών αιτίων όπως το θέλουν ο Λαμάρκ και ο Δαρβίνος. Έχουν άκολουθήσει μιάν κατεύθυνση, έναν σκοπό.

Μ' άλλα λόγια ή εξέλιξη πρέπει να πάρη μιάν εξήγηση τελεολογική κι' όχι μόνο μηχανική. "Άς σημειώσουμε πώς και μόνο το γεγονός να προφέρεται ή λέξη εξέλιξη επικυρώνει τη νίκη εκείνων που τον δεκατόενατο αιώνα διαμαρτυρήθηκαν έναν-

τια στην έρμηνεία της στασιμότητας που στηριζόταν πάνω στην αϋθεντία της Βίβλου. 'Η 'Εκκλησία, στην αρχή, προσκολλημένη στο γράμμα των ιερών βιβλίων, αρχίζει πρώτα να καταδικάζει εκείνους που τὰ πειράματά τους τούς οδηγούν σε απόψεις αντίθετες, από τον Γαλιλαίο ως τον Δαρβίνο· κατόπι, όταν τὰ έπιστημονικά αποτελέσματα γίνονται όλοτελα άναμφισβήτητα, τὰ κατακυρώνει, διακηρύττοντας ότι ή κατά γράμμα έρμηνεία της Βίβλου δέν είναι ή μόνη όρθή, ότι ή 'Επιστήμη και ή 'Αποκάλυψη δέν μπορούν ν' αντιφάσκουν, κ.λ.π. Τά διάφορα συστήματα όμοφωνίας μεταξύ της γεωλογίας, της άστρονομίας, της παλαιοντολογίας, από τó ένα μέρος, και της Βίβλου, από τó άλλο, στο τέλος του περασμένου αιώνα, είναι άνυπόφορα. Είναι προτιμότερο άλήθεια ν' άποδοθη στη Βίβλο μιá έννοια καθαρά συμβολική. 'Αλλά τότε γιατί νά έχουν καταδιωχθί όλοι εκείνοι που ήταν αϋτής της γνώμης άλλοτε;

"Αν όμως ή έξήγηση των Γραφών μάταια συμφώνησε με την 'Επιστήμη είδαμε αντίθετα την τελευταία νά πληοιάζει προς την έξήγηση των Γραφών. 'Ο Louis Valleton άφιέρωσε ένα έργο έκλαϊκευτικό: «'Η καταγωγή των όντων», για ν' άποδείξει ότι ή εξέλιξη της ζωής δέν μπορούσε νά έξηγηθί με συντελεστάς καθαρά μηχανικούς, πώς έπρεπε νά παραδεχθούμε την ύπαρξη δημιουργικών ιδεών, πώς τά διάφορα ζώα δέν μπορεί παρά νά κατάγονταν από διάφορους τύπους κ.λ.π. Διαβάζοντάς τα δυσανασχετείς κανείς τó ίδιο όπως όταν διαβάζει τον κ. Prenant της αντίθετου παρατάξεως. Γιατί λοιπόν πάντα νά χρησιμοποιούμε την εϋφυία άποκλειστικά και μόνο ως όπλο και όχι ως φώς;

Για την έποχή μας μπορούμε άληθινά νά ποϋμε πώς είναι έποχή όρθοδοξιών. Τό 1890 όλοι οί διανοούμενοι ήταν άναρχικοί κ' έτοιμοι νά ρίξουν μπόμπες πάνω σ' ότι δήποτε. Φέτος είναι όλοι γραμμένοι σε κόμματα, συνδικάτα, κ.λ.π., φορούν όμοιόχρωμους χιτώνες, σηκώνουν τó μπράτσο ή προτείνουν τή γροθιά. "Ισως οί διανοούμενοι δέν έπρεπε ν' άνακατώνονται στη δημοσία ζωή. Μά γιατί όχι; θ' άπαντοϋσαν δικαίως. Γιατί οί έπαγγελματίες και οί εργάτες κι' όχι έμεις; Γιατί οί δημοσιογράφοι και οί τραπεζίτες κι' όχι έμεις; Πραγματικά σε μιá κοινωνία όπου όλας ό κόσμος έπιστρατεύεται και ψηφίζει δέν βλέπει κανείς για ποιό λόγο θά τούς τó άπαγορεύανε, πολύ δέ πε-

ρισσότερο που είναι συχνά άνιδιοτελείς.

'Εποχή όρθοδοξιών—θά μπορούσαμε έπίσης νά ποϋμε και έποχή όρθοπραξιών. 'Ο χαρακτηήρας αϋτός έχει καλά ύπογραμμισθί τελευταία ¹ από τον κ. Brunshvicg που θυμίζει πρώτα-πρώτα τά λόγια μιáς διαλέξεως που έγινε στην Πράγα, τó 1932 από τον κ. Brehier: «Πάνω σ' ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της σύγχρονης φιλοσοφίας».

«Είναι στο σύνολό της μιá αντίδραση. 'Οδηγεί πολλούς από τούς συγχρόνους μας σ' ένα είδος άπολογητικής φιλοσοφίας, στην όποία τó νά πιστεϋή κανείς σε πραγματικότητες φαίνεται άρκετά δικαιολογημένο, άμα αϋτό μπορεί νά χρησιμεϋση ως βάση στην πνευματική ζωή. "Ενα είδος φόβου μή δοϋνε αϋτή τή ζωή νά διαλύεται, νά έξαφανίζεται, άν δέν έχη συγκεκριμένη και καθορισμένη βάση νά στηριχθί, είναι ή πραγματική αίτία αϋτών των φιλοσοφιών, που γυρεύουν στη θετική και εκ παραδόσεως θρησκεία, ότó "Εθνος, στη φυλή, μιá βάση για την πνευματική ζωή ή θρησκευτική φιλοσοφία, έθνισμός, φυλετισμός κάθε είδους, μ' αϋτόν τον τρόπο συσσωματούνται στην πνευματική ζωή».

Και παρατηρεί:

«Δέν είναι τó χαρακτηριστικό γνώρισμα της νεολαίας μιá προσκόλληση άφελής, συγκινητική, στους παραγραμμένους τύπους μιáς όποιασδήποτε όρθοδοξίας, της μαρξιστικής όρθοδοξίας, π. χ., ή της τομιστικής όρθοδοξίας;»

Τό χαρακτηριστικό αϋτό γνώρισμα της έποχής άποδίδεται πολύ καλά από τον Jean Wahl:

«Συνένωση ενός ύπερτεταμένου ύποκειμενισμού και μιáς έπιβεβαιώσεως του ύπερβατικού».

"Αν δέν είναι κανείς πιστός όπαδός της θρησκείας είναι άντιρρασιοναλιστής. Διαβάζει Chestov, Kierkegaard, κ. λ. π. 'Η στάση αϋτή είναι εϋνόητη άλλωστε όταν άντιληφθί κανείς τή σύγχυση που γεννά ό πανεπιστημιακός ρασιοναλισμός σε πνεύματα που στον κόσμο των έρειπίων και του θανάτου που κατοικούμε, αισθάνονται την έπιτακτική άνάγκη ενός ύλικού στηρίγματος. Αϋτό τó ζήτημα όμως θά χρειαζόταν άλλην άνάπτυξη. Σήμερα θέλαμε ν' άρκεοθούμε νά σημειώσουμε την ύπερβο-

¹) 'Επιθεώρηση Μεταφυσικής, 'Ιούλιος 1935.

λική έμπιστοσύνη στα νέα δόγματα και την εξακολουθητική παρεμβολή της έπιστήμης και της πίστεως, τις όποιες τὰ δόγματα αυτά ανακατεύουν. Τò πράγμα είναι ακόμα πιό λεπτό, γιατί τόσο άπ τη μιὰ πλευρά, όσο κι άπ την άλλη έχουμε να κάνουμε με πραγματικούς έπιστήμονες και τὰ βιβλία που αναφέραμε στέκονται, άπ' αυτή την άποψη, πάνω άπό κάθε κριτική. Είναι μόνο κριμα να θέλουν να μεταβάλλουν τις θρησκευτικές πεποιθήσεις σε άπλᾶ συμπεράσματα όρθολογικών γνώσεων ένῶ, κατά τη γνώμη μας, άνήκουν σε σφαίρες έντελῶς διαφορετικές. Δέν υπάρχει τίποτο πιό φυσικό και πιό εύλογο άπό τὸ νᾶναι κανείς καθολικός ἢ επαναστάτης· δέν υπάρχει όμως και πιό άμφισβητήσιμο πράγμα άπό τὸ να θέλη να τὸν συντρέχουν όλες οί ανθρώπινες γνώσεις στην δικαιολόγηση της πίστεώς του. Δέν υπάρχει άλλωστε και πιό επικίνδυνο πράγμα: Γιατί τί άλλο είναι εκείνο που προκαλεί την κατάρρευση μιᾶς πίστεως παρά τὰ έπιστημονικά και πρόσκαιρα συμπληρώματά της; Λίγα πράγματα βλάψανε, π. χ., την εκκλησία περισσότερο άπό την καταδίκη του Γαλιλαίου.

Εύτυχῶς τὸ αἶσθημα του θείου και τὸ αἶσθημα της δικαιοσύνης είναι αίσθήματα αιώνια, που πάντα θ' άποτελοῦν την παρηγοριά τῶν ανθρώπων: αν τούς άφαιρέσετε τὸ υπερπέραν και τὸ μέλλον τότε τί θά τούς ἔμενε; Γι' αυτό και τὰ αίσθήματα αυτά θᾶπρεπε νᾶναι αρκετᾶ δυνατά, ὡστε να μην έχουν ανάγκη από μάσκες. Είναι όμως αλήθεια πῶς θέλουμε πάντα να δικαιολογοῦμε με τὸ «έντεθεν» και τὸ «παρόν» εκείνο που ἴσως είναι άδικαιολόγητο. Θᾶπρεπε να μπορούσαμε να ξεσχίσουμε τὴ σελίδα που μόλις διαβάσαμε, να μη ζητᾶμε τὴ συνέχεια αλλά να μποῦμε με τόλμη σε περιοχές όπου κανείς δέν έχει οδηγό. Ἡ ζωὴ θᾶταν ὁμορφὴ ὕστερ' από μιάν γενναία χειρονομία διαγραφῆς κ' ὕστερ' από τόσες άνώφελεις λογικές σκέψεις, θᾶταν μιὰ πίστη χωρίς σύστημα.

(Άπ τὸ περιοδικό «Nouvelle Revue Française» της 1ης Ἀπριλίου 1936) Μετάφρ. ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΔΗ

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ

Πηγαίνω στους δρόμους της παλαιᾶς πόλης· προσπαθῶ να συγκρατήσω τὴ διάρκεια της στιγμῆς· να συνδέσω τὰ παρελθόντα· να σχηματίσω τὸν κύκλο του κόσμου μέσα στο χάος που προβλέπω· ασφάλεια στ' αὔρισνά μου βήματα που με τρομάζουν. Με παρακινεῖ ἡ ένθύμηση μιᾶς περασμένης στιγμῆς:— Ἐκεῖ που ὁ δρόμος περνᾶ σαν έξώστης, και ἡ στροφή άνεβαίνει ψηλότερα κάθε φορά άπό τις στέγες τῶν παρακάτω σπιτιῶν πρὸς τὴ θάλασσα· νύχτα με φῶτα· σ' ένα καφενεῖο μέθυσσα με κρασί· ακολουθοῦσε μαζί μου κάποιος άλλος· ἡ μπουκάλια από πράσινο γυαλί ἔμεινε ἄδεια πάνω στο φθαρμένο τραπέζι· βγήκα από τὸ καφενεῖο πούχε διάκοσμο κόκκινα χαρτιά. Τὰ μάτια μου αναπαύτηκαν σ' ένα γαλάζιο παράθυρο που ἔστεκε μιὰ γυναίκα ὁμορφῆ· (τ' άχτένιστα μαλλιά σου πάντα σγουρά, χαριτωμένα, σιδηρένια ρουλά από μαγαζιά, σκληρή, σε φύλαξαν από τὸ ληστή που σε πόθησε).— Ἐπειδὴ φοβοῦμαι τις μελλοντικές ἡμέρες, άφίνουμαι σε μαντικές πάνω στο άχνάρι τῶν περασμένων· κλαίω τούς πεθαμένους· ένώνω τις άκρες που άπόμειναν στις γωνίες, σπασμένα υπόλοιπα. Πέρασα ἐδῶ άλλοτε μαζί με πρόσωπα που δέν υπάρχουν πιά. Βρίσκω ὁμοιο τὸ καλντερίμι, τὴ βρύση, τὸ σπίτι· μαζί κάτι που δέν είναι επανάληψη· στὸν παλιὸ δρόμο κολλημένη νέα ὄψη· πρόσθεση από τὰ βήματα· χαίρουμαι τὴν καινούργια ζωὴ πάνω στα υπόλοιπα τὰ παλαιά.— Νέα παιδιά, παλλικάρια χορεύουν· ξαλάφρωμα του Σάββατου· στο μαγαζι ἢ λατέρνα, τὰ παιγνίδια· τὰ χέργια, τὰ πόδια πηγαίνουν σε κίνηση· κορμί ἴσιο· λύγισμα άργό· (ὁ Ραμπότιας, νέο παλλικάρι που φάνταζε, τραγουδιστῆς που τανούσαν τ' αὐτί ν' άκοῦν οί γυναίκες, στις φοῦρλες του χοροῦ τσάκισε τὰ δάχτυλα του ποδιῶ του)· τρατάρισμα οὔζο· μην άκοῦς, μην προσέχεις· μιὰ ὁρμὴ σε γλυτώνει από τὰ χέργια του χρόνου· γλέντι· μιὰ γρηᾶ κουρασμένη μερακλιδίτσι στη φηγοῦ τούς μεζέδες· βλέπε· ὑποδέξου τὴ Στιγμὴ που άφίππευσε τ' ἄλογό της. Γιατί γρήγορα να ἔρ-

χεται ή κούραση; Συνεχίζει μιὰ συζήτηση, για δραχμές, τῶφελος ἀπό τὰ ὄργανα· μουζικάντης ἕνας νέος χλωμός, μέ μουστάκι κλεμένο ἀπό τὸν κινηματογράφο. "Ὅλα φύγαν ἀπὸ τὰ χέργια μου· ἄνθρωποι, πράγματα στέκουν ἀγνάντια μου σὲ ἀπόσταση· χωρὶς χρῶμα ζωγραφικῆς, φτωχὲς εἰκόνες τῆς μνήμης· τόσο ποθῶ νὰ περάσω ἕως τὸ ἀντικείμενο· νὰ ἐνώσω τὸν ἑαυτό μου μέ τὸ ξένο. Προσέχω τὸ σχῆμα ἀπὸ τὶς οἰκοδομὲς· κύβοι, ἀκμές, γωνίες πού κάνουν ἐξοχή· περισσότερο βάθος· τί κλείνει τὸ σχῆμα μυστικό ἀπὸ τὴν ἐντύπωση τοῦ ματιοῦ; δὲν ξέρω τίποτα· φοβοῦμαι τοὺς ὄγκους πού σκοτεινιάζουν· μουγκὰ παράθυρα. ξένος θόρυβος βημάτων· τρέχω· πίσω ἀπὸ τὶς μαῦρες πόρτες φυλάγουν φαντάσματα.—Βρέθηκα μπροστὰ σὲ μιὰ ἐκκλησία· στάθηκα ἕκανα σταυρό. εἶναι ἡ παναγία Λαοδηγήτρια· (ἡ θαυματουργὴ εἰκόνα παρέμενε θαμμένη, δὲν τὴν ἤξεραν· μιὰ μέρα ἔπαιζε στὴν ἀλάνα ἕνα παιδάκι καὶ ἡ μάνα του τῷχασε· τὸ γύρευε· ἦταν πεσμένο σένα λαγοῦμι, φώναζε: «μὴ νοιάζεσαι ἡ μάνα μου, μιὰ Κυρὰ μ' ἔχει στὰ χέργια της»· ἦταν ἡ Παναγία· γλύτωσαν τὸ παιδί καὶ βρῆκαν τὸ εἰκόνισμα· μοῦ διηγούνταν ἡ μαννιά μου, ὅταν μέ σῆκωνε στὸ γόνα της). Σήκωσα τὸ κεφάλι· ἀναγνώριζα τριγύρω τὸ μέρος· (λίγο πρὶν εἶχε πιᾶσει ψυχάλα καὶ οἱ στέγες, μέ τὸ φεγγάρι πού ξαναβγῆκε, γυάλιζαν σὰν ἀπὸ ἀσήμι γαλάζιο)· ἐδῶ τὸ πατρικό σπίτι τῆς μητέρας μου· ἡ μπασιὰ στρωμένη μέ μαλτόπετρα λεμονιά· σκάλα ξύλινη γιὰ πάνω, πρὸς τὸ δοξάτο καὶ τὶς κάμαρες· ἐκεῖ τὸ σχολεῖο πού πήγαινε· παρθεναγωγεῖο· ἦταν ταχτικιὰ μαθήτρια καὶ καλή· τὸ πρωῖ, πού συναθροίζονταν στὴ μεγάλη αἴθουσα ὄλες οἱ μαθήτριες, ἀπ' ὄλες τὶς τάξεις, ἔλεγε τὴν πρώτη φορὰ μοναχιά της τὴν προσευχή.—Πηγαίνω ἦσυχά τώρα στὸ δρόμο· οἱ τοῖχοι ἀπὸ τὰ σπίτια ἤρμεοι, ἀκουμπῶ ἀπάνω· ἕνα παράθυρο ἔχει φῶς· στὸν τοῖχο ἀπὸ μέσα, κοντὰ στὴ λάμπα τοῦ γκαζιοῦ φαίνονται τρία κάδρα· ἕνα σπίτι ἄγνωστο· ἀκούω φωνές· καταλαβαίνω χωρὶς νὰ προσέχω· δυὸ ἀδελφια πού μαλώνουν· ἀγόρι καὶ κορίτσι· βλέπω ἀκόμα καὶ τὸ φωτισμὸ πού δέχεται τὸ μέτωπο τοῦ κοριτσιοῦ, κάτω ἀπὸ τὶς τρίχες τῶν μαλλίων πού ξεφύγαν.

Τότε μπόρεσα νὰ γυρίσω νὰ δῶ τὸν ἄνθρωπο πού ἔρχονταν δίπλα μου· μίλησα.

ΣΤΑΥΡΑΚΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

ΕΝΑ ΣΥΝΤΡΙΜΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

Ἡ σκαπάνη τῆς ἔρευνας «προσέκρουσε», ὅπως λένε οἱ ἀρχαιολόγοι, τελείως ἀνυποψίαστα καὶ τυχαῖα, στὸν κορμὸ δημοτικοῦ καλλιτεχνήματος, πού τὸ εἶχε σκαλίσει ἡ ἠρωϊκὴ μοῦσα τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας, μέ τὸ ματωμένο λαϊκὸ σμιλάρι της, χτυπημένη ἀπ' τὸν τραγικὸ χαμὸ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ἡ παρομοίωσή μου οὔτε ἄστοχη οὔτε ὑπερβολικὴ εἶνε γιατί κι ἡ νεοελληνικὴ ἐπιστήμη ἔχει θαμμένο τὸ παρελθόν της μέσα στὰ ὑπόγεια καὶ μέσα στὶς σκόνες καὶ μόνο μέ κοπιαστικὲς καὶ πολὺχρονες ἀνασκαφές καὶ ξεσκαλίσματα, θὰ μπορέσει νὰ βγάλει στὸ φῶς καὶ στὴν ἐπιφάνεια τοὺς ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς της; Ἡ διαφορὰ εἶνε μόνο, πῶς οἱ θησαυροὶ ἐτοῦτοι κινδυνεύουν περισσότερο ἀπ' τοὺς ἀρχαιολογικοὺς νὰ χαθοῦνε, γιατί δὲν εἶνε μέσα στὸ χῶμα κρυμμένοι μὰ στὰ χαρτιά καὶ στὰ κιτάπια, πού τὰ πιάνουν ὅλα τὰ στοιχεῖα κι ἡ φωτιά καὶ τὸ νερὸ καὶ τὸ σαράκι, κι ὁ χρόνος καθόλου δὲν τὰ σέβεται.

Ὅσὸ τόσο τὸ εὔρημα, τραβηγμένο ἀπ' τὴ σκόνη καὶ τὸ σκόρο μέ θρησκευτικὴ προσοχή, βγῆκε λειψό. Τὰ σκέλια καὶ τὰ πόδια του λείπανε—φαίνεται ἦταν μακρυὰ κι ἀνοικνόμητα καὶ δὲν μπόρεσε νὰ τὰ χωρέσει ἡ μνήμη τοῦ ἀγωνιστῆ Ζάκα. Τὸ σύντριμμα λύγησε κατάκαρδα τὸ συντάχτη τῆς ἐφημερίδας «Μέλλον» καὶ δημοσιεύοντάς το τιμητικὰ ἔκανε ἐκκλήση στὴ μνήμη τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 21—ζοῦσαν ἀκόμα τὸ 1866 μερικὰ ἀπομεινάρια τοῦ ἀγῶνα—νὰ τὸ συμπληρώσουν ἂν τύχει καὶ τὸ κρατᾶνε. Μὰ δυστυχῶς, καθὼς φαίνεται ἀπ' τ' ἀκόλουθα φύλλα κανεὶς δὲ βρέθηκε, πού ν' ἀνταποκριθῆ στὴν εὐγενικιὰ

Ἐφημ. Ἀθηνῶν «Τὸ Μέλλον» ἀρ. 239, 11 τοῦ Μάρτη 1866, σελ. 4

ἐκκληση τοῦ συντάχτη, ποῦ ἦταν μάλιστα καὶ βιαστική:

«Εἶνε ἀξιολύπητον, ἔλεγε, ὅτι τοῦ παρὰ πόδας δημοτικοῦ ἔλεγείου εἰς τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Γρηγορίου, μόνον τὸ ἐλάχιστον τοῦτο μέρος περιεσώθη ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ ἐκ Θεσσαλίας ἀξιωματικοῦ Γ. Ζάκα. Δημοσιεύοντες τὸ λείψανον τοῦτο παρακαλοῦμεν πάντα ἐκ τῶν γερόντων τοῦ 1821, ὅστις δυνατὸν νὰ ἐνθυμῆται στίχους τινάς εἰσέτι νὰ σπεύσῃ, ὅπως διαβιβάσῃ τούτους εἰς ἡμᾶς».

Ἡ ἐκκληση πῆγε χαμένη—κι ἔμεινε μονάχα τὸ συντρίμι τῆς μνήμης τοῦ Ζάκα. Μὰ κι αὐτὸ ποῦ σώθηκε, καθὼς κι ἀπ' τῆ γλώσσα κι ἀπ' τὴς ἐκφορὲς εὐκολα μπορεῖ νὰ καταλάβει κανεὶς δὲν εἶνε σωστὸ—ἔχει κάμποσες παραμορφώσεις καὶ τραύματα, ποῦ τὰ ἔκανε ὄχι μονάχα ἡ μνήμη μὰ κι ὁ ἑλληνισμὸς τοῦ Ζάκα καὶ τοῦ συντάχτη ἴσως. Νὰ τὰ γιαιτρέψουμε σήμερα εἶνε δύσκολο, ὥστόσο θὰ προσπαθήσουμε ποῦ καὶ ποῦ μὲ δυό-τρεῖς σημειώσεις νὰ τὰ κολλήσουμε.

Ποῖος εἶδε τέτοια συννεφιά, ποῖος εἶδε τέτοι' ἀντάρα

Ποῦ τοῦτ' τὸ χρόνο πλάκωσε ἀνατολὴ καὶ ὄσοι;

Τὸν πατριάρχη κρέμασαν, τὸν ἄγιο τὸ Γρηγόρη,

Σὰ νᾶτανε κατάδικος, στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.

5 *Ἐκεῖ ποῦ ἐλειτούργαε κι εὐλόγαε τὸ γένος*

πλακῶνον οἱ Γιαννίτσαροι κ' οἱ Ὀβρηνοὶ ἀντάμα.

—«Κόπιασ' ἀφέντη, δέσποτα καὶ διάβασ' τὰ φερμάνια

Ποῦ λὲν νὰ σὲ κρεμάσουνε στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.

Δὲ σ' ἄρσεε νὰ κἀνεσαι στὸ θρόνο θρονισμένος

Μὰ θέλπες ρωμῆϊκο τὴν Πόλη νὰ τὴ φκιάσης»

10 *Ἄλλοι τὸν δέρονον.....*

Στὸ 2 π' αὐτὸ τὸ χρόνο. Στὸ 2 σ' ἀνατολὴ. Στὸ 4 κατάδικος: ξένο παραγέμισμα. Στ. 5 Ἐκεῖ ὅπου λειτούργαε Στ. 6-7 ὑπάρχει κενὸ ἀνάμεσα Στ. 9: νὰ τὴν κάνεις.

Δὲ ξέρω ἂν ἀργότερα βρέθηκε καὶ τυπώθηκε πουθενὰ καμμιὰ παραλλαγή τοῦ κομματιοῦ. Ξέρω μόνον πὼς σὲ ἔξη χρόνια μέσα ἡ λαϊκὴ Μοῦσα εἶχε θρέψει κι εἶχε δασκαλέψει τὸν ποιητὴ, ποῦ ἐπίσημα καλεσμένος ἔφερε τὰ λουλούδια κι ἔχυσε τὰ δάκρυά της στὸν ἀνδριάντα² τοῦ κρεμασμένου Δέσποτα.

2. Τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀδριάντα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' ἔγιναν στὰ 1872. Ὁ Βαλαωρίτης ἐπίσημα καλέστηκε ἀπ' τὸ Πανεπιστήμιο κι' ἀπάγγειλε τὸ γνωστὸ ποιημὰ του: Πὼς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος κ.τ.λ. Τὸ χτύπησε ἀλύπητα στὴ Ν. Ἡμέρα τοῦ Τριεστιοῦ ὁ ποιητὴς καὶ φιλόλογος Δημ. Βερναρδάκης. Ἔγινε ὀλάκερη συζήτηση.

Ἦταν μιὰ δόξα, μιὰ νίκη τῆς λαϊκῆς μούσας ἐκείνη, ὅταν ἀντιλάλησε στὴν καρδιά τῆς Ἀθήνας ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Βαλαωρίτη ἡ καταφρονημένη γλώσσα της, οἱ βουνίσιοι σκοποὶ της. Λέω νὰ ξαλάφρωσε λίγο ἀπὸ τὸ χάσιμο τοῦ λαϊκοῦ κομματιοῦ ὁ φιλόμουσος συντάχτης τοῦ «Μέλλοντος», ὕστερα ἀπ' τὴν ἐπιτυχία ἐκείνη τῆς δημοτικῆς Μούσας.

Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

ΕΚΘΕΣΗ κ. ΚΑΙΤΗΣ ΣΙΩΠΗ - ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ (Ἐμπορικὴ Λέσχη 14 - 19 τοῦ Μάη)

Τὸ ζωγραφικὸ ἔργο τῆς κυρίας Καίτης Σιώπη - Παλαιολόγου, δὲ μεταφέρει σὲ κόσμους ὅπου θ' ἀπλωνόταν ἐλεύθερο ἀπεριόριστα τ' ὄνειροπόλημα ἢ ὅπου θὰ πλανιόταν ἡ φαντασία δίχως νὰ βρῆσκῃ τέρμα, θαμπομένη ἀπ' τὸ φῶς, ἀνάμεσα σὲ σχήματα ποῦ θὰ ξέφευγαν ἀπ' τὴν ἄμεση ἐποπτεία τῆς πραγματικότητος. Στὸ ἔργο αὐτὸ εἶνε αἰσθητὴ πάντοτε καὶ μὲ κάθε τρόπο ἡ σκέψη ἢ σκληρὴ συχνὰ σκέψη, ἢ αὐστηρὴ λογικὴ, ποῦ σὲ μερικὰ πορτραῖτα (σκίτσα ἢ ἐλαιογραφίες) φανερώνεται δίχως ὑπεκφυγές—ἀρρενωπά—μὲ τὴ πρόθεση νὰ δοθῇ ἀποκλειστικὰ σχεδὸν στὰ μάτια ὅσο περισσότερο ἔντονη ἢ ἔκφραση ποῦ ἀποτελεῖ τὸ προκαθορισμένο «πιοτινο» τοῦ πίνακα: μάτια ἄρρωστα, μάτια γιομάτα παράπονο, ἢ μάτια ἐκθαμπα ἢ χαμένα σὲ ρεμβασμό.

Στὴν ἐπίτευξη μιᾶς συγκεκριμένης ἐντύπωσης, τείνουν πραγματικὰ ὄλες οἱ προσπάθειες τῆς ζωγράφου: καὶ τὰ τεχνικὰ μέσα, ἡ ἐξαιρετικὴ ἐπιμέλεια, τὸ ἀπόλυτα πειθαρχημένο αἰσθητικὸ κριτήριό της, ὅλα τὴν ἐξυπηρετοῦν γιὰ νὰ φέρνῃ σὲ αἴσιο τέλος τὴν ἀρχικὴ ἐμπνευσή της. Ἄν τῶρα τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ὀλοκληρωμένο ἔργο, γίνεται μὲ περισσότερη ἢ λιγώτερη συγκίνηση δεκτό, τοῦτο πρέπει ν' ἀποδοθῇ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον στὴν ἴδια ἀρχικὴ ἐμπνευση, στὸ θέμα, κι ὄχι ἀσφαλῶς στὴ ζωγραφικὴ ἐργασία ποῦ μοιραῖα ἔπρεπε νὰ δώσῃ τὸ ἄψογο καὶ μοναδικὸ κείνο ἀποτέλεσμα ποῦ ἔδωσε. Ἄλλὰ κι ἐδῶ πρέπει νὰ τονισθῇ πὼς ἡ Κυρία Παλαιολόγου δὲν ἀδικιέται συχνά, γιὰτι ἔχει μιὰ γνώση τῆς ζωῆς πλοῦσια καὶ κυρίως τὴν αἴσθησιν ἐκείνην ποῦ περισσότερο συγκινεῖ καὶ πιὸ ἔντονα κεντρίζει τὸ στοχασμό. Σ' ὄλο σχεδὸν τὸ ἔργο της εἶνε φανερὴ ἡ βαθειὰ ἀντίληψιν τοῦ πόνου, τῆς στιγνῆς μοίρας τῶν ἀνθρώπων ποῦ ζοῦνε ὑποταγμένοι στὴν τυραννίαν τῆς ὑπόστασης των, δίχως τὰ κατάλευκα ἐκείνα φτερά ποῦ ἄλλοι φαντάστηκαν καὶ φτιάξανε γιὰ νὰ φεύγουν σὲ κόσμους ἀκαθόριστους κι ἐλεύθερους. Ὁ πόνος αὐτός καὶ στὰ πορτραῖτα καὶ στίς συνθέσεις βρῆκε χίλιους τρόπους νὰ εἰσχωρήσῃ κι ὅταν ἀκόμα διώχθηκε ἀπ' τὴν ἔκφραση τῶν μα-

τιδων, απ την κλίση των κορμιδων, απ την ένταση του φωτός, (γιατί η πρόθεση της ζωγράφου επέβαλε όχι βέβαια μια χαρούμενη άποψη αλλά μια άπλη άπείκονιση ενός καθορισμένου αντικειμένου ή προσώπου), πάλι, ασύληπτα έστω, είνε αισθητό πώς ύ π ά ρ χ ει, πώς βαραίνει και καθηλώνει έτσι, άμείλικτα, και πράγματα κι ανθρώπους.

Άπό αισθητική άποψη θα σημειώσω πώς ή άναπαράσταση των σχημάτων δέν δίνει βάση δέν εκτείνεται σε άποστάσεις: περιορίζεται μάλλον στην έπιφάνεια, και γι αυτόν ίσως τό λόγο και μια πού ό χρωματισμός στις έλαιογραφίες και στις άκουαρέλλες έχει χτυπητά διακοσμητική θέση σαν να 'ρχεται ως συμπλήρωμα, δίχως να συνταυτίζεται με την ούσία και την έννοια της παράστασης, είνε αισθητή γενικά στο έργο της κυρίας Παλαιολόγου ή έπίμονη φροντίδα για την έπιτυχία ενός έξαισιου σχεδίου.

Οι natures mortes θυμίζουν τη συμβατική προρραφαηλική «maniera» του 1910: εκείνη άκριβώς πού σε είκονογραφημένες έπιθεωρήσεις της έποχής, άγγλικές και γαλλικές, έθελξε την όρασή μας με τις έξαισιες και σαν ψεύτικες... άληθινές άναπαραστάσεις λουλουδιών και καρπών, σε ώραία άνθοδοχεία ή σε χαριτωμένους δίσκους: κι όλα αυτά με χρώματα θαμπά, ξέθωρα σαν χαμένα σε μια πολύ έλκυστική και μελαγχολική άχνα. Μά και σε άλλους πολλούς πίνακες της κυρίας Παλαιολόγου, και στα chiaro-scuro, στις ξυλογραφίες, λέπει ό έντονος φωτισμός, ή σκληρότητα, τό βαρύ ή τό σκοτεινό και βασανισμένο. Έκείνο πού κυρίως χαρακτηρίζει τό σύνολο του έργου της ζωγράφου, είνε ή ασύγκριτη έπιμέλεια για την έπίτευξη της όμοιότητας, την άναπαράσταση των πραγμάτων καθώς αυτά είνε, έστω κι ώραιοποιημένα.

Προσωπική προσφορά συνάμα της ζωγράφου, είνε κάποια μελαγχολική έννοια—όχι άπόλυτα άπαισιόδοξη—ώσαν προσπάθεια άμφιβολίας για τη δυνατότητα της χαράς, πού έντούτοις ή ίδια ξεύρει πώς ύπάρχει αλλά λές φοβάται να την βρή στο πλούσιο, στο έκθαμβωτικό φώς.

Η έκθεση αυτή όπως και ή προηγούμενη στην ίδια αίθουσα, μάς έδωσε την εύκαιρία να διαπιστώσουμε πώς ή πόλη μας έχει στη ζωγραφική τέχνη, χάρις σε δυνατά ώρημα γυναικεία ταλέντα, κάτι τό ούσιαστικά άξιο να παρουσιάση. Και μοναδική άπορία μάς μένει τώρα, ή έπίμονη προσπάθεια, ώρισμένων παρεξηγημένων απ τον ίδιον έαυτό τους έκκεντρικών «esthetes», ή ύπεροπτικών «ποιητών» να άγνοήσουν τούτη την άλήθεια. Γιατί άσφαλώς, να τη σβύσουν ή να την έπισκιάσουν, μήτε μποροϋν μήτε απ τό χέρι τους περνάει.

ΑΛΚ. ΓΙΑΝ.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΠΟΙΗΣΗ

Κ. ΚΟΦΙΝΙΩΤΗ. Έξόριστοι. Άθήνα 1936.

Η ποίηση είνε προφανώς όλιγοδάπανη. Με τη μεγαλύτερη εύκολία μπορεί ό καθένας να φτιάξη στίχους: άρκει κάποια θέληση, μια μικρή άσκηση, άρκετη άφέλεια και—άνάλογα με τις ιδιοσυγκρασίες—μια προσπάθεια αυτοϋποβολής. Γιατί είνε άναμφισβήτητο πώς όλοι σχεδόν οι ποιητές πού τυπώνουν στον τόπο μας βιβλία, πιστεύουν στην ποιησή τους. Καμμία άμφιβολία δε γενιέται μέσα τους—μια πού μάθανε να φτιάχνουν στίχους και μερικοί μάλιστα άψογους. Άν λένε ή δε λένε κάτι, δέν τό λογαριάζουν. Άν μιλάνε ποιός με λόγια του Παλαμά του Καριωτάκη, του Καβάφη, του Μαλακάση, του τάδε και του δείνα, και ποιός πάλι με λόγια όλων αυτών μαζί, δέν τους πολυσκοτίζει: άρκει πώς μιλάνε. Υπάρχουν γύρω μας μερικοί πού με μια δυό συλλογές και κάτι σπαρμένα δώθε-κείθε άγαθα ψελλίσματα ζοϋνε μακάριοι κι' άπόλυτα ίκανοποιημένοι απ τον καταπληκτικόν έαυτό τους, δίχως καμμία ύποψία για τό τί δέν μόρεσαν μήτε μποροϋν να φτιάξουν. Ό κ. Κ. Κοφινιώτης πρόσεξε ίσως όλ' αυτά κι άπεφάσισε να δώση ξεχωριστό περιεχόμενο στη συλλογή του. Γι' αυτόν άκριβώς τό λόγο υπέβαλε στον έαυτό του τό ρόλο του άπολογητού μιας νέας κοινωνικής άλήθειας. Έξαιρετικά νέας μάλιστα. Η τέχνη του είνε όλη άφιερωμένη στη δυστυχία πού πλαισιώνει και περισφύγγει τη ζωή, άφήνοντας έτσι να ύπονοηθί πώς έπιβάλλεται μια ριζική άλλαγή για τη σωτηρία της ανθρωπότητας. Πονάει με τη μάνα πού «χωμένη σε τραγικά κουρέλια» έκλιπαρεί δουλιά για τό κορίτσι της. Σαρκάζει για την κυρία πού άκούει ραδιόφωνο «την ώρα αυτή πού ή γη πεθαίνει—κ' ή κούραση τά πρόσωπα χλωμάνει». Ηρωικά τραντάζεται για τό κορίτσι του έργοστασίου πού «μεσ' της φάμπρικας τον δλεθρο—τό μίσος στην καρδιά της δυναμώνει» και τέλος φωνάζει με τη μάνα πού—γιατί βάλανε τό παιδί της φυλακή: «σηκώνεται σα σίφουνας απ τό μεθϋσι της όργης—κι όρμάει στο πληθος των άστων άρπαχτικό κοράκι».

Άκολουθοϋν φυσικά και διάφορα στιχουργήματα για έκτρώσεις, για οϊκους άνοχής, για χαμένα και μισοχαμένα κορμιά, για δαχτυλογράφους πού διαγωνίζονται, για ένεχυροδανειστήρια και για πολλά ποιήματα άλλα πράγματα κι ένδιαφέροντα.

Μια άφόρητη ρητορεία, μια πενιχρή φαντασία, μια κοινότοπη νοοτροπία. Τίποτε περισσότερο' δε βρήκε ό άνθρωπος γύρω και μέσα του για να δικαιολόγηση τους στίχους του, παρ' όλην την πρόθεσή του, την πολϋ άξιοπρόσεχτη, να τους δικαιολόγηση. Γιατί άσφαλώς ό Κύρ.

Κ. Κοφινιώτης θέλει να 'ναι ποιητής, αλλά πρό πάντων ποιητής που να λέει κάτι νέο. "Ασχετο αν κατόρθωσε να μάς αποδείξει πως—πρός το παρόν τουλάχιστον—δεν έχει απολύτως τίποτε να πη..

ΑΛΚ. ΓΙΑΝ.

ΜΕΛΕΤΕΣ

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗ «Η θέση της φιλοσοφίας στην εποχή μας», Αθήνα, 1936.

Είναι ένα μικρό σε έκταση, αλλά περιεκτικό δοκίμιο, όπου εκτίθενται με τρόπον απλό οι ιδέες του συγγραφέα πάνω στο χαρακτήρα που πρέπει να έχει η φιλοσοφία στην εποχή μας. Δε θα συζητήσουμε το περιεχόμενο των σκέψεων αυτών. Πολλοί θα τις άρνηθοῦν, πολλοί θα συμφωνήσουν. Ήμεεις θα θελήσουμε μόνο να παρουσιάσουμε απλώς τη μελέτη του κ. Χ. Θεοδώριδη σαν το πρώτο υπεύθυνο «πιστεύω» του, την πρώτη αιτιολογημένη οίκοδόμηση των σκέψεών του ξπειτ' από μια σειρά μονωμένων μελετών. Σ' αυτή ο κ. Θ. εργάζεται με μια μέθοδο μάλλον ιστορική παρά διαλεκτική, αποβλέπει στο θέμα του μάλλον υποκειμενικά.

Το έργο είναι γραμμένο σε μιάν ὀρθόδοξη δημοτική, ή οποία τόσο ἐπαινέθηκε, όταν ο κ. Θ. παρουσίασε το αξιόλογο εκείνο σύγγραμμά του, την «Είσαγωγή» στη φιλοσοφία. Είναι όμως φανερά κάποια φραστικά ἀγκάθια, κυρίως σε φράσεις όπου αποφεύγεται ή χρήση της γενικής (π. χ. «ή ένδειξη από το αξίωμα της φιλοσοφίας») ή και άλλου. Ωστόσο πρέπει να έξαρθη, ότι ο κ. Θ. είναι ο πρώτος που επιδιώκει να ξεφύγει από τη στεγνή φιλοσοφική φράση και να μάς ὀδηγήσει σε μιὰ φιλοσοφική πρόζα, κατά το παράδειγμα των γάλλων κυρίως φιλοσόφων και ιδιαίτερα του Bergson.

Π. ΣΠΑΝΔ.

ΡΟΥΛΑΣ ΒΑΡΕΛΛΑ - ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ. «Τὸ ἀγγλικὸ θέατρο» (μελέτη). Θεσσαλονίκη.

Πρὶν ἐμφανισθῆ ἐπισημότερα στὰ γράμματα μετὴ σύντομη αὐτὴ ἐργασία της γιὰ τὸ ἀγγλικὸ θέατρο, ἡ κ. Ρούλα Βαρέλλα - Παπαδημητρίου τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια προσέχτηκε στὴν πόλη μας ὡς ἓνα ἄριστο μετὰ πολλὰς ὑποσχέσεις. Τὰ χρονογραφήματά της στὴν ἐφημερίδα «Νέα Ἀλήθεια» τοῦ κ. Ι. Μπήτου, τοῦ σθεναροῦ δημοσιογράφου καὶ λογοτέχνη—στὸν ὁποῖο μαζί με τόσους ἄλλους ὀφείλει τὴ φήμη της—ἔδειχναν στοχαστικότητα καὶ παρατηρητικότητα. Τὰ διηγήματά της, γραμμένα μετὰ ζωγραφικὴ διάθεση, ἔχουν τὸ χάρισμα τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ποίησης. Μιὰ διάλεξή της ἔδειχνε καὶ εὐρυμάθεια καὶ κριτικὴ διάθεση, καὶ διαύγεια, καὶ μέθοδο ἐργασίας. Προσόντα ποὺ ἀναγνωρίζουμε πάλι στὴ μελέτη της γιὰ τὸ «ἀγγλικὸ θέατρο». Εἶναι βέβαια περισσότερο πληροφορικὸ δοκίμιο μετὰ τὸ στο χεῖρα τοῦ κατατόσσει περιληπτικὰ, μὰ δὲν τοῦ λείπει ὡστόσο, οὔτε ἡ οὐσιαστικὴ λεπτομέρεια. οὔτε ὁ λεπτὸς χαρακτηρισμὸς, οὔτε ἡ ιστορικότητα καὶ ἡ κριτικὴ συμβολὴ εἰς τὸ πρὸς πρῶν στοιχεῖα ποὺ προϋποθέτουν γνώση καὶ πρὸ πάντων ὁμοίωση.

Χωρὶς νὰ καθορίζει χρονολογικὰ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγγλικοῦ θεάτρου,

παίρνει ὡς ἀφετηρία τὶς τέσσερες μορφές ποὺ ἐπικράτησαν στὰ παλαιότερα χρόνια: «τὰ μυστήρια ἢ θαύματα, τὶς ἠθολογίες, τὰ ἰντερλούδια καὶ τὸ νόμιμο δράμα» καὶ δίνει μιὰν ὡραία καὶ σαφῆ ἀνάλυση τῶν μορφῶν αὐτῶν στὶς πρώτες σελίδες τοῦ βιβλίου της. Μετὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐξετάζει τὶς πρώτες κωμωδίες καὶ τραγωδίες, τὶς «μασκαράτες» ποὺ «προῆλθαν ἀπὸ θεάματα μυθολογικὰ καὶ ἱστορικὰ» ἐπηρεασμένα ἀπὸ τὸν κλασικισμὸ. Ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀξιόλογους συγγραφεῖς ἀναφέρει τὸν Τζὼν Λύλυ (1557 - 1601), τὸν Τζὼρτζ Πήλ, τὸ Θ. Κύντ, τὸ Θ. Νὰς, τὸ Ρ. Γκρήν καὶ δίνει μιὰν εἰκόνα ζωηρότερη γιὰ τὸ Χριστ. Μάρλοου, τὸν Οὐίλιαμ Σαίξπηρ, τὸν Μπέν Τζῶνσον, τὸν Μπῶμοντ καὶ Φλέστερ, ποὺ μετὰ τὴ θεατρικὴ τους δημιουργία χάραξαν τὸ περίγραμμα μιᾶς ἱστορικῆς ἐποχῆς ποὺ κλείνει στοὺς κόλπους της τὴν ἀκμὴ καὶ τὴν παρακμὴ τοῦ ἀγγλικοῦ θεάτρου.

Αἰσθάνεται ὁ ἀναγνώστης, μιὰν ἀληθινὴ εὐχαρίστηση διαβάζοντας τὶς σελίδες αὐτές, μ' ὅλο ποὺ γίνεται ταυτόχρονα ἀντιληπτό, ὅσο βαθμὸ θυσιάστηκε ἡ πλατεῖα λεπτομέρεια καὶ ἀνάλυση, γιὰ νὰ κυριαρχήσει ὁ ἐπαγωγικὸς τόνος στὴν περιληπτικὴ του μορφῇ.

Ἡ κ. Ρούλα Βαρέλλα - Παπαδημητρίου, μεταχειρίζεται μιὰ γλώσσα ὁμαλή. Θὰ θέλαμε ν' ἀποδώσουμε σὲ ἀβλεψία κάποιες διαφορές· λ. χ. «πειὸ» καὶ «πιὸ», ὅπως θεωροῦμε ἐκζητήση τὸ νὰ γράφεται «π' ἦταν», «π' ἄρχισε», «π' ἔσπευσε», «π' ἐξελίχθηκαν», ἀντὶ «ποῦ ἦταν», «ποῦ ἄρχισε» κ. λ.

Γ. Δ.

ΓΙΑΝΝΗ ΧΑΤΖΙΝΗ «Στοχασμοὶ καὶ Σημειώματα».

«Ἀφορμές μονάχα γιὰ στοχασμὸ κ' ἐρωτοτροπίες μετὰ τὴν ἀλήθεια, ματιές βιαστικές, ἀλλὰ γεμάτες περιέργεια, γιὰ ὅ,τι βρίσκεται γύρω καὶ μέσα μας...». Αὐτὸ τὸ χαρακτηρισμὸ δίνει στὸ βιβλίο του, ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας στὸ προλογικὸ του σημείωμα.

Πραγματικὰ ὁ κ. Χατζίνης, ἀντιμετωπίζοντας τὰ προβλήματα ποὺ πραγματεύεται, ἀντιμετωπίζει κυρίως τὸν ἴδιο του ἑαυτὸ, ἀναμετρᾷ τὴ δική του δύναμη νὰ σταθῆ ὀρθὸς ἀνάμεσα στὰ πράγματα. Γιατὶ αὐτὰ ποὺ θίγει ὁ κ. Χατζίνης δὲν εἶναι καινούργια, — τίποτα δὲν ὑπάρχει ἐντελῶς καινούργιο—. Τὰ ἔχουν κοιτάξει καὶ θὰ τὰ κοιτάξουν κι ἄλλοι. Τὸ καινούργιο εἶναι ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας ποὺ παίρνει συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ του κ' ἐξωτερικεύεται. Τὸ ἀντικείμενο λοιπὸν ἔχει δευτερεύουσα σημασία, εἶναι ἡ ἀφορμὴ· ἀξία παίρνει ἡ ματιὰ ποὺ βλέπει: Τὸ πὼς βλέπει, ὡς πειὸ σημεῖο φτάνει, ποιὸς εἶναι ὁ βαθμὸς τῆς ἀνεξαρτησίας της.

Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη, ὁ κ. Χατζίνης δείχνεται ἓνας ἄνθρωπος ποὺ αἰσθάνεται, δοκιμάζει καὶ χαίρεται τὴν πληρότητά του, ὁ ἄνθρωπος ποὺ πάλεψε νὰ βγῆ λείτερος μέσα ἀπὸ τὰ πράγματα. Τοῦτο φαίνεται σὲ ὅλο τὸ βιβλίο του.

Στὸ *Ab imo pectore*—τίτλος πολὺ καλὰ βαλμένος, ποὺ ὑποδηλώνει τὴν πηγὴ τῆς σκέψης καὶ τῆς διάθεσης—κυριαρχεῖ μιὰ ποιητικὴ ἀτμόσφαιρα. Οἱ σκέψεις ἐξωτερικεύονται σὲ μορφικὴ ἐντέλεια. Στὰ κεφάλαια ποὺ ἀκολουθοῦν: «θέματα γιὰ συζήτηση» καὶ «Κριτικὰ σκίτσα» θίγονται.

στο πρώτο, διάφορα θέματα ενδιαφέροντα, στο δεύτερο, σκιαγραφούνται σύγχρονοι ποιηταί· σ' όλα αυτά υπάρχει το προσωπικό, η ιδιότυπη αντίληψη που προσθέτει τη δική της συμβολή.

Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

Στην «Ελληνική φωνή» (25 και 26 'Απριλίου) δημοσιεύθηκε διάλεξη του κ. Κ. Τσάτσου δομένη στη Χίο την τελευταία μέρα της «Χιακής εβδομάδας» αφιερωμένη στον έορτασμό των πενήντα χρόνων του Κ. Παλαμά. Ο κ. Τσάτσος στην αρχή της ομιλίας του λέγει, ότι θέλει ν' αποδείξει σαθρές τις αντιλήψεις, κατά της όποιες ο πνευματικός άνθρωπος (φιλόσοφος, ποιητής) είναι ο μοναδικός, ο περιττός άνθρωπος, που δεν έχει καμιά σχέση με την πολιτική ζωή. «Τις τέτοιες σκέψεις, που ίσως και αυτή την στιγμή έδω μέσα να φτερουγίζουν, θα ήθελα να τις αποδείξω σαθρές. Οφείλονται σε μία πλατειά παραδεγμένη, αλλά λανθασμένη έννοια της πολιτικής ζωής. Οφείλονται σε μία πλατύτερα ακόμη παραδεγμένη, αλλά λανθασμένη έννοια του ποιητή και γενικά του πνευματικού ανθρώπου.

Η πολιτεία προχωρεί προς συγκεκριμένους, θετικούς σκοπούς και ζητάει ειδικούς πραγματοποιούς των συγκεκριμένων σκοπών της. 'Αλλά αυτοί οι σκοποί, όσο και αν διαμορφώνονται κατά τις περιστάσεις, συγκλίνουν, πρέπει να συγκλίνουν προς μία κοινή κατεύθυνση, προς ένα τελικό τέρμα. 'Από αυτό το τελικό τέρμα, προς το οποίο κατευθύνεται κάθε στιγμή της πολιτειακής ζωής, χρωματίζεται και σφραγίζεται ολόκληρη η πολιτεία. Η πολιτική ζωή δεν εξαντλείται στους ειδικούς σκοπούς, στα μερικά της κάθε μέρας έργα. Όλοκληρώνεται μόνο εκεί που όλα τα διέπει ένας ενιαίος σκοπός, που συγκεφαλαιώνει και ορίζει και ένοποιεί όλη της την ύπαρξη.

Χωρίς αυτή την ενιαία κατεύθυνση και τον ενιαίο σκοπό, δεν έχουμε μία, ένωμένη και αρμονική πολιτεία, αλλά μία διχασμένη και θρυμματισμένη κατά παρέκβασιν πολιτεία.

Γι' αυτό η πολιτεία δεν μπορεί να αποτελείται μόνο από ειδικά, θετικά και συγκεκριμένα στοιχεία, που αλλάζουν κατά τας περιστάσεις, αλλά αποτελείται και από ένα μη ειδικό, μη θετικό, μη συγκεκριμένο, ιδεατό και ανάλλαχτο στοιχείο, ανάλλαχτο, γιατί είναι σύμφυτο με τη βαθύτερη φύση κάθε λαού, αλλά και σύμφυτο με τη φύση κάθε ιστορικού ανθρώπου.

Μονάχα η πολιτεία που κινείται οδηγημένη από ένα τέτοιο σταθερό και βέβαιο φως είναι μια όρθη πολιτεία.

Μονάχα όποιος περικλείνει μέσ' στη συνείδησή του και αυτό το τέρμα το τελικό, κατέχει ολόκληρη την πολιτεία.

Γι' αυτό να φθάση κανείς ως σ' ένα τέτοιο τέρμα πολιτικό πρέπει να έχει ιστορική συνείδηση, να κλείση μέσα στη σκέψη μα και στην ψυχή του όλη την ιστορία, όλη την πορεία της πολιτείας δια μέσου της ιστορίας, όλους τους θριάμβους και όλους τους συντριμμούς, όλες τις άρετές και

όλες τις άμαρτίες, όλες τις δυνατότητες και όλες τις έλπίδες της φυλής του.

Αυτή την ιστορική συνείδηση την έχουν οι μεγάλοι δημιουργοί.

Μπορώ να πω, πώς αυτοί την πλάθουν—αυτοί ανακαλύπτουν μέσα τους την ιστορική μοίρα της πολιτείας των. Πόσο διψάν οι λαοί για τέτοιους πλαστοργούς ιστορικής συνείδησης, τό αισθανόμαστε τώρα σ' αυτούς τους κρίσιμους καιρούς της όρφάνιας, στις ώρες των ριζικών αναμοχλεύσεων και των αποφασιστικών καμπών.

'Αλλά στους ζωντανούς λαούς την ιστορικήν αυτή συνείδηση της αποστολής των, αν όχι τόσο φωτεινά και συνειδητά, πρέπει να την κατέχη κάθε εργάτης της πολιτείας, κάθε πολίτης.

Η συνειδοποίηση του πνεύματος που κυβερνά την ιστορία μας και που όρίζει τη θέση μας και τον προορισμό μας μέσα στο ιστορικό γίνεσθαι, είναι ένα από τα βαθύτερα αιτήματα της πολιτικής ζωής και σ' αυτό το αίτημα ανταποκρίνεται κυρίως ο πνευματικός άνθρωπος, μα πρώτα και άπάνω από όλους ο ποιητής.

Είπε ο δαδούχος που φωτίζει όχι τα καθημερινά γεγονότα, αλλά την γενικότερη κατεύθυνση, το τελικό τέρμα, το καθολικό πνεύμα της έθνικής ιστορίας. Καθρεφτίζεται στο έργο του η γη που μας όρίζει και μας στηρίζει. Καθρεφτίζεται ο ψυχικός οργανισμός ενός λαού, και στις καθολικές του έκδηλώσεις και στις ατομικές του εκφάνσεις. Στο έργο του ποιητή αναγνωρίζομε, (σε άρτιωμένη μορφή) τον ίδιον έαυτό μας, και τα βαθειά του ριζώματα στη γη που πατοῦμε και στα περασμένα της ιστορίας που κληρονομήσαμε. "Όσο και αν ενός ποιητή η ακτινοβολία υπερβαίνει τον ιστορικό κόσμο, με τις πολιτείες και τι άμάχες του, όσο και αν φαίνεται να ζή σε ύπερουρανίους τόπους και σε κόσμους φανταστικούς, πέρα από τα καιρικά και τα ανθρώπινα, ακλόνητη μένει πάντα η αλήθεια : ότι η συνείδηση του ποιητή είναι η συνείδηση της φυλής του».

Αυτός πρέπει να είναι (μέσα στους ανθρώπους που βλέπουν μονόπλευρα, τμηματικά, άποσπασματικά), εκείνος που έποπτεύει καθολικά την πορεία της φυλής.

Αυτός (έπειδή ζη πιό συνειδητά), έπειδή πρέπει να ζη έτσι, για να μπορη να φωτίξη και να συνειδητοποιη, είναι και από όλους τους άλλους πιό υπεύθυνος για την ιστορία της φυλής του. Αυτός βαστάζει τις άμαρτίες του Γένους. Πονεί γι' αυτές. Τις διαβλέπει και κάποτε τις προβλέπει.

Αυτός, κρατώντας ξύπνια τη φωνή που βγαίνει από τα μάκρη των περασμένων ύψώνεται, άπάνω από τα καθημερινά και τα διαβατικά της πολιτικής ζωής, κριτής των συνειδήσεων και των έργων μας. Λέει υ ποιητής : Σ' έμέ — Κελλάρης λυράρης είμαι — σ' έμένα άνήκει να τό κέρασω στα νέα ποτήρια τό άρχαίο πιστό.

Στόν ποιητή άνήκει να γίνη ο διατηρητής της άρχαίας παράδοσης μέσα στις νέες πάντα φόρμες και συνθήκες της ιστορίας. Αυτός, άπάνω από όλα τα παραστρατήματα, τις ξενομανίες και τις λιγοψυχίες, πρέπει να μένη πιστός στο βαθύτερο νόημα της ιστορίας του γένους, ο θεματοφύλακας της ίερής παρακαταθήκης, που σχηματίσθηκε. σπυρί-σπυρί, από

τόν ιδρωῶτα καί ἀπό τό αἷμα τῶν νεκρῶν μας.

“Ὅλη ἡ ἱστορία, ὅλη ἡ πολιτεία πρέπει νά ζῆ στή συνείδηση τοῦ ποιητῆ, Ἡ συνείδηση τοῦ ποιητῆ πρέπει νά εἶνε ἡ συνείδηση τῆς φυλῆς του

Σά θεία εὐνοια πρέπει νά τὸ θεωρήσωμε οἱ σημερινοὶ “Ἕλληνες, πῶς ἀνάμεσά μας ζῆ καί δουλεύει μιὰ τέτοια ἄρτια συνείδηση ποιητική, ἄξια μέσα στίς ἄξιες, ζωντανὸ παράδειγμα γιὰ τὴ βαθεῖα συγγένεια τῆς ἱστορίας καί τοῦ πνεύματος, τρανὴ ἀπόδειξη τοῦ δεσμοῦ ποῦ θέλω νά θεμελιώσω».

Καί συνέχεια μιλάει ὁ κ. Ττάτσος γιὰ τὴν προσωπικότητα καί τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ Παλαμά, ποῦ συνδέει ὀργανικά τὴν ἱστορία μὲ τὸ πνεῦμα.

* * Τὸ Κυπριακὸ περιοδικὸ «Πάφος», ἀφιερώνει εἰδικὸ τεύχος στὴν ποιητὴ Κ. Παλαμά. Συνεργάζονται οἱ κ. κ. Λ. Ρουσσέλ, Γ. Μακρίδης, Δ. Λιμπέρτης, Τ. Ἀνθίας, Π. Βαλασερίδης, Χ. Γαλατσόπουλος, Τ. Ἄγρας, Ἄ. Περγάνης, Κ. Ἀσιώτης, Σ. Ἀντωνιάδης.

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

= Στίς 5 Μαΐου στή Μεγάλῃ Σιωνιστικῃ Λέσχῃ, δόθηκε διάλεξη τοῦ καθηγητῆ τῆς ἰσπανικῆς στό Πανεπιστήμιο τῆς Σόφιας κ. Ἐστανισλάβο Καλόγα μὲ θέμα: «Ἡ ἐβραϊκὴ ἐπιρροὴ ἐπὶ τῆς ἰσπανικῆς παιδείας».

= Στίς 6 Μαΐου, στήν αἴθουσα τοῦ συλλόγου «Εχ-Allieni» δόθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο καθηγητὴ διάλεξη μὲ θέμα: «Ἡ σύγχρονη ἰσπανικὴ ποίηση».

= Στὴν αἴθουσα τῆς Ἱταλικῆς Σχολῆς, μίλησε ὁ καθηγητὴς κ. Ruffini μὲ θέμα: «Ἡ ἀνάπτυξη καί ἐπίδραση τοῦ Ἱταλικοῦ ρομαντισμοῦ».

= Στίς 23 Μαΐου, ἔδωκε στήν αἴθουσα τοῦ Πανεπιστημίου μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα διάλεξη ὁ φίλος καθηγητὴς κ. Βιτσέντσο Μπιάτζι γιὰ τὰ Ἱταλικά ἔργα τοῦ Σολωμοῦ, τὴν ἐκδοσὴ τῶν ὁποίων τοῦ ἀνέθεσε νά ἐπιμεληθῆ ἡ Ἀκαδημία.

= Στίς 7 Μαΐου στήν αἴθουσα τῆς Ἐμπορικῆς Λέσχης ὁ κ. Ἀχ. Καλεῦρας ἔδωσε διάλεξη μὲ θέμα «Ὅταν οἱ ποιηταὶ εἶναι καὶ ὁδηγοὶ λαῶν».

= Στίς 27 Μαΐου ὁ κ. Κ. Κεφαλᾶς μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ βερνιζάζ τῆς ἐκθέσεως ζωγραφικῆς τῆς δ. Καίτης Σιώπη - Παλαιολόγου μίλησε γιὰ τίς σύγχρονες τάσεις τῆς ζωγραφικῆς.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΛΕΩΝΙΔΑ ΡΗΓΑ: «Μισῆς μερίδας ἄνθρωποι» (νουβέλλα), Θεσσαλονίκη. ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ: «Ἀναγραφὴ δημοσιευμάτων» (1926-1936) μετὰ βιογραφικοῦ σημειώματος, Χανιά. ΟΛΜΟΥ ΠΕΡΑΝΘΗ: «Κώστας Κρυστάλλης» (λυρικὴ βιογραφία καί κριτικὴ ἀνασκόπηση μὲ ἀνέκδοτες ἐργασίες τοῦ ποιητῆ), Ἀθήνα. ΦΩΤΗ ΚΑΒΟΥ: «Ἀντιμάμαλα» (ποιήματα), Ἀθήνα. ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ: «Ἀνέκδοτη ἀλληλογραφία Ἀλεξ. Πάλλη». Γ. ΒΑΛΕΤΑ: «Ἡ Λεσβιακὴ ἀναγέννηση» (1801-1841) Καλλονή.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«Ἴόνιος ἀνθολογία» (Μαΐος). «Τὸ Κάστρο» (ἀρ. 4 Μάιος). «Ἅγιος Ἰάσων καὶ Σωσίπατρος» (Ἀπρίλιος ἀρ. 9-10 Μάιος ἀρ. 11). «Παιδεία» (ἀρ. 5 Μάιος). «L' hellénisme contemporain» (Νο 7 Μαί). «Κρητικὲς σελίδες» (ἀρ. 3-4 Ἀπρίλιος-Μάιος). «Libre» (Νο 162-163 Ἀπρίλ Μαί). «Olimpo» (Rivista mensile di cultura Italiana No 2 Viale Regina Olga 26 Salonicco). «Dante» (Revue de culture Latine—Direct. I. Fiumi—Paris Avenue de l' Opera 32) «Σαρωνικὴ πνοή» (τεύχος 3-4). «Μακεδονόπουλο» (ἀρ. 12). «Τὸ χρονικὸν τοῦ βιβλίου» (ἀρ. 6 Μάιος). «Τραπεζιτικὴ» (ἀρ. φύλ. 19). «Σχολικὴ Ἐφημερίς» (ἀρ. φύλ. 35, 36, 37, 38, 39).